

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2012

Brigita Nagyová

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

magisterské/kombinované* štúdium

2009 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Brigita Nagyová

Socializácia a vývin osobnosti

Praha 2012

Vedúci diplomovej práce: PhDr. Eva Živčicová, PhD.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Study

2009 – 2012

DIPLOMA THESIS

Brigita Nagyová

Socialization and personality development

Prague 2012

The Diploma Thesis Work Supervisor:

PhDr. Eva Živčicová, PhD.

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že diplomovú prácu „Socializácia a vývin osobnosti“ som vypracovala samostatne pod odborným vedením PhDr. Eve Živčicovej, PhD. a požítú literatúru som uviedla v zozname bibliografických odkazov.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V dňa

.....

vlastnoručný podpis

Pod'akovanie

Touto cestou vyhlasujem pod'akovanie pani PhDr. Eve Živčicovej, PhD. za jej pomoc, odborné vedenie, cenné rady a pripomienky pri vypracovaní záverečnej práce.

Anotácia

Podstatným prínosom tejto diplomovej práce je poskytnutie uceleného obrazu v rámci preštudovanej literatúry k téme socializácia a vývin osobnosti. V tejto práci boli predovšetkým zhrnuté poznatky zo psychológie a sociológie týkajúce sa začlenenia do spoločnosti a vývinu osobnosti. Diplomová práca pozostáva z dvoch častí. V teoretickej časti predkladáme stav rozpracovanosti nastolenej problematiky na báze odbornej a časopiseckej literatúry. Druhá časť práce bola venovaná praktickej časti. Projektovú časť sme koncipovali so zámerom cez sociologický prieskum s cieľom dopracovať sa ku konkrétnym zisteniam, cez vytýčený cieľ a úlohy. Cieľom práce bolo poukázať na problematiku rodinných vzťahov. Ďalším cieľom nášho prieskumu bolo zistiť do ktorej skupiny sa zaraďujú naši respondenti v súvislosti so štruktúrou a funkčnosťou rodiny. V ďalšej časti sme sa zamerali aké výchovné metódy a tresty sa preferujú v rodinách našich respondentov, ako často a kvôli čomu sa v rodinách opýtaných vyskytujú konflikty a v čom vidia naši respondenti nápravu resp. čo by malo rodinu utužiť.

Kľúčové slová:

Socializácia

Spoločnosť

Osobnosť

Osobnostné charakteristiky

Vývin osobnosti

Vplyv prostredia na osobnosť

Výchova

Sociálna rola, sociálny status, sociálne učenie

Sociálne správanie, sociálna komunikácia

Poruchy socializácie, rizikové správanie

Annotation

The main contribution of this thesis is to provide a complete Picture by studying literature on the theme of socialization and personality development. This papersummarizer the findings werw mainly from psychology and sociology on social inclusion and personal development. The thesis consist of two parts. In the theoretical part, the state raised the issue of completion on the basis of Professional journals and literature. The second part wasdevoted to the practical part. The project was part of the framed view through sociological research is to finalize the specific findings by the target of a task. The goal was to highlight the issue of family relationships. Another objective of our research was to determine which group will rejoice our respondents regarding the structure and functioning of the family, educational methods and what penalties are preferred in the family of our respondents, how often and for what the families surveyed conflicts occur and how they see our respondents remedy or. What would accordingly streng then family.

Key words:

Socialization

Company

Personality

Personality characteristics

The development of personality

Effekt of enviroment on personality

Education

Social roles, social status, social learning

Social behavior, social communication

Socialization disorders, risky behavior

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČASŤ	
1. OSOBNOSŤ V SOCIÁLNO M SYSTÉME.....	10
1.1 Proces socializácie.....	11
1.1.1 Proces socializácie z časového hľadiska.....	13
1.1.2 Proces socializácie z hľadiska sociológie výchovy.....	16
1.1.3 Členenie etáp života jednotlivca z hľadiska sociológie.....	17
2. SOCIÁLNE UČENIE AKO NÁSTROJ SOCIALIZÁCIE.....	19
2.1 Sociálna rola a sociálny status.....	20
2.2 Vzťah medzi výchovou a socializáciou.....	23
3. NAJVÝZNAMNEJSIE PROSTREDIA SOCIALIZÁCIE.....	27
3.1 Sociálne aspekty rodinného prostredia na vývin dieťaťa.....	28
3.2 Škola a jej miesto v socializácii ľudského jedinca.....	31
3.3 Sociálne aspekty voľného času a mimoškolských zariadení.....	33
3.4 Sociálne aspekty rovesníckeho prostredia.....	34
3.5 Sociálne aspekty pracovného prostredia.....	36
3.6 Sociálne aspekty masovokomunikačných prostriedkov.....	37
4. VYMEDZENIE POJMU OSOBNOSŤ.....	39
4.1 Utváranie a vývin osobnosti.....	40
4.2 Štruktúra osobnosti.....	42
5. PORUCHY SOCIALIZÁCIE.....	45
5.1 Vymedzenie pojmu rizikové správanie.....	46
PRAKTICKÁ ČASŤ	
6. CIELE A PREDMET PRIESKUMU.....	48
6.1 Metodika prieskumu.....	49
6.2 Interpretácia prieskumnej vzorky.....	49
6.3 Analýza a interpretácia výsledkov prieskumu.....	50
6.4 Diskusia.....	64
ZÁVER.....	65
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	66
ZOZNAM TABULIEK, GRAFOV A SKRATIEK.....	70
PRÍLOHA.....	71

ÚVOD

Genotyp, ako nazývame vrodený potenciál, s ktorým prichádza každý jedinec na tento svet je výrazným spôsobom ovplyvnený prostredím do ktorého sa dieťa narodí. Rodinná klíma, je prvé prostredie, ktoré plní socializačnú funkciu. Tu sa začína proces začlenenia jedinca do spoločnosti, socializácia. Po rodine sa dieťa postupne stretáva so širšími sociálnymi skupinami, ako je škola, rôzne organizácie, kluby, pracovné prostredie, rovesnícke prostredie a pod. Pre vznik osobnosti teda nestačia len biologické faktory, s ktorými sa človek narodí. Pre vývin sú nevyhnutné vplyvy prostredia, ktoré osobnosť postupne utvárajú, formujú. Spomínané utváranie osobnosti je proces, ktorý trvá počas celého života, od narodenia až po smrť. Je to dôsledok rôznych vplyvov, taktiež výchovy a seba výchovy jedinca.

Pojem socializácia, ktorú považujeme v našej práci za kľúčové slovo je úzko späté s výrazom vývin osobnosti. Socializácia totiž znamená utváranie osobnosti človeka pôsobením vonkajších zložiek. Prostredníctvom tohto celoživotného procesu sa človek stáva osobnosťou.

V práci sme spracovali teoretickú časť pozostávajúcu z piatich kapitol, zameranú na vymedzenie základných pojmov súvisiacich s témou. Ďalej sme uviedli názory a myšlienky autorov prečítanej literatúry, ktoré už boli k tejto téme za uplynulé roky spracované.

V praktickej časti práce je použitá empirická metóda, na zber informácií formou dotazníka, ktorý je zameraný na problematiku rodinných vzťahov. Ďalšie zameranie nášho dotazníka sa viaže k zisteniu štruktúry a funkčnosti rodiny opýtaných, ďalej na preferované výchovné metódy a tresty, na výskyt a dôvody konfliktov v rodinách našich respondentov. Taktiež sme zisťovali v čom vidia naši respondenti nápravu resp. čo by sa malo v rodine utužiť.

1. OSOBNOSŤ V SOCIÁLNO M SYSTÉME

Základné sociologické tvrdenie znie, že človek je tvor spoločenský. Nežije sám, ani sám žiť nechce – spoločenský život je pre neho charakteristický. Na tento svet prichádza bezmocný, môžeme povedať, že spomedzi všetkých živých tvorov je najnemohúcejší a najdlhšie odkázaný na pomoc iných ľudí. Človek má vysoké špecificky ľudské potenciály (vrodené a zdedené predpoklady), stojí najvyššie na vývinovom rade medzi ostatnými živými bytosťami. Spomínané predpoklady resp. dispozície sa rozvíjajú počas ľudského života, v procese individuálneho vývinu prostredníctvom prostredia, výchovy aj samej osobnosti. Vývin človeka je ovplyvňovaný biologickou determináciou a súčasne aj sociálnou, nakoľko prebieha aj pôsobením sociálneho prostredia. (Sopóci, 1995, s. 38)

V tomto zmysle znejú slová E. Kratochvílovej (2007, s. 41), ktorá vypovedá o tom, že „človek sa rodí zo špecifickými ľudskými dispozíciami ako znakmi ľudského rodu. Nevyhnutnou podmienkou ich rozvoja je však spoločnosť so svojimi špecificky ľudskými podnetmi a vplyvmi na formovanie osobnosti, vrátane podmienok a vplyvom výchovy.“

Každý človek sa narodí do určitého prostredia, v ktorom jednotlivec vyrastá, do prostredia určitej sociálnej, materiálnej a kultúrnej úrovne. V konečnom dôsledku charakter prostredia určuje charakter osobnosti. Inak sa bude vyvíjať dieťa, ktoré je súčasťou fungujúcej resp. nukleárnej rodiny, ako dieťa z nefunkčnej alebo z viacgeneračnej rodiny. Vplyv tejto primárnej skupiny je najsilnejší, no samozrejme neskôr sa jedinec dostane do iných sociálnych skupín, ktoré jeho osobnosť tiež formujú. Celé spoločenstvo a jeho skupiny, spolu s osobnosťou tvoria sociálny systém, ktorý predstavuje celé sociálne prostredie v ktorom žijeme. Práve v tomto systéme sa z narodeného biologického tvora stáva tvor spoločenský, formuje a utvára sa jeho osobnosť.

Vplyv sociálneho prostredia je silný ale pri formovaní osobnosti sa prelínajú rôzne vplyvy. Ide o „vplyvy konštitučné (dedičnosť, vybavenosť organizmu špecificky zmyslovými orgánmi, typom nervovej sústavy, pudmi a inštinktm) vplyvy sociálne a vplyv vlastnej aktivity, vlastného reagovania, rozhodovania jednotlivca.“ (Oravcová, 2004, s. 53)

Tento proces formovania, utvárania osobnosti, začlenenie človeka do spoločnosti sa nazýva socializácia, na ktorú sa zameriame v nasledujúcej podkapitole.

1.1 Proces socializácie

Termín socializácia je amerického pôvodu a používajú ho najmenej dve generácie sociológov a sociálnych psychológov. V Európe sa tento termín presadil zásluhou Emila Durkheima, francúzskeho sociológa. Socializáciu postavil do tesnej súvislosti s pojmom výchova, ktorú považoval za významný spoločenský prostriedok socializácie „pomocou ktorej dokáže žiť od narodenia nesociálny človek sociálnym životom.“ (Ondrejovič, 1997, s. 30)

Podľa Sopóciho (1995, s. 39) plní socializácia dve hlavné funkcie a to „jednotlivcom umožňuje stať sa spoločenskými bytosťami i individuálnymi osobnosťami, a tak plnohodnotnými členmi spoločnosti a taktiež spoločnosti zabezpečuje prežitie a to odovzdávaním nahromadenej kultúry novým generáciám.“

Teoretický rámec konceptu socializácie tvorí dnes šesť druhov základných poňatí resp. hľadísk:

- **Pedagogické hľadisko** znamená, že osobu pre jej rolu pripravuje práve socializácia.
- **Ekologické hľadisko** kladie dôraz na kultúru, nakoľko socializácia je vzorec ľudského chovania a jeho produktu, stelesnený v artefaktoch a v myslení, závislý na ľudskej kapacite učenia.
- **Antropologické hľadisko** znie, že schopnosti, motívy a postoje, ktoré sú nevyhnutné pre vykonávanie súčasných a anticipovaných rolí jednotlivca vytvára socializácia.
- **Psychologické hľadisko** vníma socializáciu ako proces vývoja osobnosti, ktorá je sprostredkovaná spoločenským prostredím.
- **Sociologické hľadisko** chápe socializáciu ako kultúrou sprostredkovanú prípravu individua na život v spoločnosti.
- **Sociálno – psychologické tvrdenie** podľa autora je o socializácií, ktoré v užšom zmysle poukazuje na internalizáciu hodnôt a na vnímanie sveta utvárané skupinou. (Nakonečný, 1999, s. 63)

Proces socializácie je najčastejšie definovaný ako vrastanie, začleňovanie sa do spoločnosti. Proces, pod ktorým rozumieme vstup človeka do spoločenského prostredia, prispôsobenie sa mu a osvojenie si významných sociálnych úloh a funkcií. V publikácii Sociálna psychológia Oravcová (2004, s. 54) uvažuje o viacerých definíciách od viacerých autorov.

Prvá definícia od Emókeho (1983) zdôrazňuje, že proces socializácie je „proces začleňovania do spoločnosti, v priebehu ktorého sa jednotlivec naučí poznávať seba a svoje prostredie, osvojí si pravidlá spoluzitia a možné aj očakávané spôsoby správania.“

Nakonečný (1970) chápe socializáciu ako „premenu biologického tvora na kultúrnu bytosť.“

Bandura (1987) hovorí, že ide o proces „v ktorom jednotlivci rozvíjajú tie kvality, ktoré sú podstatné pre ich účinné a úspešné zaradenie sa do spoločnosti.“

Prikláňame sa k uvedeným definíciám a dodávame, že proces socializácie nie je len o prispôsobovaní sa jednotlivca do spoločnosti. V tomto procese sa totiž utvára osobnosť, rozvíja sa jeho individualita jedinečných vlastností a schopností. Za určitej pomoci a podmienok sa z nesociálneho jedinca stáva plnohodnotný člen spoločnosti a práve toto je cieľom socializácie.

Autor knihy Základy sociológie Sopóci (1995, s. 39) vymedzil dve hlavné funkcie, ktoré socializácia plní.

Tvrdí, že socializácia „jednotlivcom umožňuje stať sa spoločenskými bytosťami i individuálnymi osobnosťami, a tak plnohodnotnými členmi spoločnosti.“ Ďalej uvádza, že socializácia „spoločnosti zabezpečuje prežitie a to odovzdávaním nahromadenej kultúry novým generáciám.“

Priebeh, v ktorom sa z individua stane osobnosť je proces socializačný, ktorý kvalitatívne zmení človeka. Socializácii môžeme pripísať tieto zmeny, ktoré označujeme pojmom produkty socializácie:

- vytvorenie sebavedomia
- vytvorenie sebahodnotenia a sebachápania,
- vytvorenie sebaúcty,
- vytvorenie predstavy sebarealizácie,
- vytvorenie normatívov, hodnôt a svedomia,

- vytvorenie postojov, rolí sociálnych zručnosti, sociálnych črt a sociálnych motívov.
<<http://www.pulib.sk>>

Pre zaujímavosť uvádzame niekoľko zaujímavých pohľadov na problematiku socializácie:

„Socializácia je považovaná za proces, prostredníctvom ktorého individuum od narodenia s enormne širokými variáciami možností správania je vedené k výchove svojho fraktického správania, oveľa užšie ohraničeného, pričom hranice bežného akceptovaného správania určujú normy skupín, ku ktorým jednotlivec patrí.“ (Ondrejovič, 1997, s. 31)

„Téma socializácia je ústredná téma sociálnej psychológie, pretože vysvetľuje ako sa dieťa stáva aktívnym a súčasne taktiež sociálnou bytosťou na určenom fonde sociálnych postojov a vzorca sociálneho chovania, ktorý je jeho ďalšími životnými skúsenosťami modifikovaný resp. rozširovaný.“ (Nakonečný, 1999, s. 58)

„Socializácia jednotlivca predstavuje postupný proces, ktorý je závislý tak od vnútorných podmienok, ako aj od vonkajších okolností, najmä od kvality spoločenského prostredia.“ (Kratochvílová, 2007, s.43)

Z uvedeného môžeme posúdiť, že „socializácia je súhrn procesov vzájomnej interakcie medzi spoločnosťou a jedincom, v ktorej spoločnosť pôsobí na jedinca tak, aby v sebe svojim učením vytvoril psychologické predpoklady nevyhnutné k participácii v spoločnosti, súčasne ako člen spoločnosti a ako relatívne samostatná osoba schopná riadiť svoje jednanie a zodpovedať za ne, v dôsledku toho sa jedinec postupne premenuje z biologického organizmu novorodenca v dospelého kultúrneho človeka, ktorý je určitým spôsobom začlenený do spoločnosti a ktorý potom postupne tento svoj spôsob začlenenia do spoločnosti v dospelosti a v starobe mení a súčasne s tým neustále mení aj sám seba.“ (Výrost, 1998, s. 265)

1.1.1 Proces socializácie z časového hľadiska

Proces socializácie je vysoko komplexný proces, ktorý prebieha po celý život človeka, počas celej ontogenézy, od narodenia až po smrť. Podľa Nakonečného (1999, s. 57) sa tento socializačný priebeh začína v novorodeneckom veku v rodine, pokračuje

v škole a v zamestnaní, je determinovaný masmédiu, ale i príslušnosti k rôznym skupinám pracovným, záujmovým a ďalšími.

Z hľadiska času, priebehu a vývinu jednotlivca v ontogenéze sa proces socializácie delí na dve etapy, a to na etapu primárnu a sekundárnu.

Primárna fáza socializácie sa začína narodením dieťaťa, uskutočňuje sa v období detstva a prebieha do šiesteho roku jeho života. Všetci autori sa zhodujú na názore, že ranná socializácia v detstve je rozhodujúca pre ďalší vývin jednotlivca a jeho osobnosti. Proces sa odohráva prevažne v rodine. Cieľom rodinnej výchovy je uviesť dieťa do príslušného kultúrneho prostredia a naučiť ho orientovať sa v tomto prostredí. V tejto fáze človek formuje svoju osobnosť, vníma sa ako človek, ako člen sociálnych skupín a spoločnosti. Osvojuje si vzory správania, hodnoty, ktoré sú spoločnosťou uznávané, učí sa sebakontrolu, nadobúda poznatky, schopnosti pre život.

Oravcová (2004, s. 56) zhrnula výsledky primárnej socializácie do siedmych bodov:

- **Používanie predmetov bežnej dennej potreby**, ako napr. používanie hrebeňa, lyžičky a pod.
- **Osvojenie si materinského jazyka a ďalších foriem sociálnej komunikácie**, porozumenie verbálnej i neverbálnej komunikácie a ich adekvátne používanie.
- **Osvojenie si základných poznatkov o prírode, spoločnosti a základov orientácie v čase a v priestore**, dieťa dokáže určiť polohu predmetu (hore, dole, vpredu), dokáže približne odhadnúť čas, rozumie pojmom (dnes, včera, zajtra), vie v ktorom meste, krajine žije.
- **Osvojenie si sociálnych rolí primerane veku a pohlaviu**, dieťa vie určiť aké správanie sa v jeho prostredí očakáva od dievčaťa a chlapca, vie ako sa má správať doma, prípadne medzi rovesníkmi alebo v spoločnosti dospelých. Je si vedomý toho, aké správanie bude medzi ostatnými odmeňované alebo trestané.
- **Osvojenie si základov morálky, mravných, sociálnych noriem a hodnôt**, dieťa dokáže rozlíšiť čo je správne a nesprávne, pravdu a lož, má predstavu o spravodlivosti a krivde.
- **Postupný vývoj sebakontroly a vôľovej regulácie správania**, znamená, že u dieťaťa sa tvoria základy prosociálneho správania, čo značí, že sa stráca detský egoizmus, prejavujúci sa výhradným zameraním na seba a vlastné túžby. Jedinec sa postupne naučí ovládať svoje potreby, regulovať vonkajšie prejavy, najmä prejavy emócií.

Sopóci (1995, s. 42) charakterizuje primárnu socializáciu ako „anticipačnú socializáciu“, pod ktorou rozumieme učenie a osvojovanie si hodnôt, noriem a vzorov správania sociálnych skupín alebo spoločnosti, ktorej členom sa jednotlivec má stať, prípadne chce stať. Termín v tejto súvislosti tiež označuje, že ide o nacvičovanie, učenie budúcich sociálnych rolí.

Na primárnu socializáciu potom nadväzuje ďalšia spoločenská inštitúcia, škola, neskôr pracovné organizácie, kde sa dospelý musí učiť novým, pracovným roliam. Ide o **sekundárnu fázu socializácie**, ktorá prebieha od vstupu dieťaťa do školy až do konca života. Vnútorňý systém aj správanie dieťaťa sú neustále korigované a modifikované vplyvom všetkých ďalších skupín po ktorých v živote prechádza. Neskôr je jednotlivec ovplyvňovaný novými sociálnymi rolami (rodič, manžel, pracovník), čo vyžaduje ďalšiu socializáciu. V tomto období sa prejavuje zvýšený vplyv sociokultúrnych faktorov, pôsobí tu napr. príslušnosť k etnickej skupine, k náboženstvu, spoločenskej vrstve a k rôznym činiteľom, ktoré vedú k odlišným aspektom osobnosti. Výsledky týchto vplyvov vedú k utváraniu kultúrne odlišných skupín v danej spoločnosti. Súčasťou tohto sekundárneho obdobia je sociálna identifikácia, čo znamená stotožnenie sa s normami a hodnotami skupín konkrétneho sociálneho prostredia. Hlavnými činiteľmi v tejto fáze sú rodina, ktorú jedinec sám založil, pracovné, susedské a priateľské skupiny, rôzne organizácie a masmédiá.

Sopóci (1995, s. 43) rozdeľuje túto fázu socializácie na produktívne a postproduktívne obdobie, pričom produktívne obdobie spája s pracovnou aktivitou, postproduktívne obdobie so starobou.

V predchádzajúcich riadkoch sme hovorili o socializácii, ktorá je z časového hľadiska rozdelená na dve fázy, na primárnu a sekundárnu. Počas preštudovania tejto problematiky sme narazili v rôznych publikáciách a internetových stránkach na fakt, že časť autorov rozdeľuje socializáciu na tri fázy. Prvá už spomínaná primárna socializácia, ktorá sa odohráva v rodine počas detských rokov. Druhá sekundárna fáza, ktorá sa dostáva k slovu v škole počas detských rokov a dospievania. Tretia terciálna socializácia, ktorá prebieha na pracovisku, vlastne počas celého života.

<<http://www.mtf.stuba.sk>>

Tabuľka 1: Rozdelenie priebehu socializácie na fázy

VÝVOJOVÁ FÁZA	PRIBLIZNÝ VEK	PRECHODY
KOJENEC	0/1 rok života	Príchod do rodiny
OBDOBIE RANNÉHO DETSTVA	2/4 rok života	Návšteva materskej školy
DETSTVO	5/12 rok života	Obdobie povinnej školskej dochádzky
OBDOBIE MLADOSTI	13 - ? rok života	Pohlavné dospievanie, opustenie základnej školy, k začiatky štúdií
VEK DOSPELOSTI	? – 65 rok života	Nástup do zamestnania, zakladanie novej domácnosti, vlastnej rodiny, výchova vlastných detí
STAROBA	65 - ? rok života	Prechod do dôchodku

Zdroj: Ondrejovič, P.: *Socializácia mládeže*, 1997, s. 55.

1.1.2 Proces socializácie z hľadiska sociológie výchovy

Proces socializácie má viacero fáz. Všeobecne sa v sociologickej literatúre stretávame s vyčlenením troch významných fáz socializácie.

Prvá fáza sa nazýva *sociabilizácia a začínajúca sa individualizácia*. Táto etapa sa začína od chvíle, kedy dieťa rozlišuje seba od matky. Význam matky je v tomto období veľmi dôležitý, keďže predstavuje pre dieťa nielen seba, ale celú štruktúru rodiny v ktorej dieťa vyrastá. Mnohí odborníci zo psychológie, sociológie a pedagogiky zdieľajú názor, že táto predfáza socializácie má veľký význam z hľadiska ďalšieho rozvoja osobnosti.

Keďže predchádzajúca etapa vytvorila vo vývoji základy pre proces socializácie, môžeme hovoriť o ďalšej etape nazývanej *fáza individualizácie a personalizácie*. V tejto vývojovej etape dochádza k postupnej negácii pôvodného vzťahu matka - dieťa. Dieťa opúšťa spomínanú podskupinu a stáva sa členom „celej rodiny“. Začína si uvedomovať odlišnosť pohlaví, osvojuje si základné normy a vzory správania, pomocou ktorých kontroluje vlastné správanie. Proces vzniku osobnosti, ktorá má počiatky vo fáze individualizácie a v ďalšej etape socializácie nekončí.

Personalizácia z hľadiska procesu formovania osobnosti pokračuje s ďalšími fázami etapy procesu socializácie a to s etapou nazývanou *enkulturácia a societizácia*. Je to

obdobie, kedy dieťa prechádza z prostredia rodiny do inštitúcie školy. Dieťa sa stretáva mimo svojej rodiny prvý raz s inštitúciou v ktorej sa získavajú prvotné roly a statusy. Táto inštitúcia sprostredkúva poznatky a učenie, vrátane získavania zručností, formuje postoje a správanie. Škola je po rodine druhý najvýznamnejší socializačný činiteľ v ktorom učiteľ čiastočne preberá rolu rodičov. (Ondrejovič, 2002, s. 131-134)

1.1.3 Členenie etáp života jednotlivca z hľadiska sociológie

Z hľadiska socializácie etapy vývoja osobnosti možno rozdeliť do piatich fáz resp. období.

Prvé je **obdobie detstva** (0/15 rokov), v ktorej hlavnú úlohu hrá rodina, ktorá spojuje dieťa zo širšou spoločnosťou. V tejto prípravnej fáze základnými socializačnými činiteľmi sú nápodoba, hra, učenie, výchovné pôsobenie rodičov, pohlavná identifikácia a komunikácia verbálneho i neverbálneho charakteru. Ďalšie socializačné činitele sú predškolské a školské zariadenia, rovesnícke skupiny, prostriedky masovej komunikácie a pod. V tomto štádiu sa formujú morálne postoje, základné vzťahy, ktoré tvoria základ budúcich životných postojov jedinca. Karen Horneyová (2011, s. 35) vytvorila počas života teóriu v ktorej tvrdí, že „rozhodujúcu úlohu na vývoji osobnosti jednotlivca majú zážitky z detstva.“

Obdobie puberty (11/14 rokov) predstavuje kritickú fázu socializácie, nakoľko znamená premenu detskej osobnosti na osobnosť dospelú. Prejavujú sa prvé známky pohlavného dozrievania. Toto obdobie sa končí pohlavnou zrelosťou. Nastáva nielen pohlavná ale aj telesná premena, jedinec skúša oslobodiť sa od svojej detskej roly a hľadá miesto vo svete dospelých. Rodičovskú kontrolu odmieta, má potrebu sa zaradiť k rovesníkom. Negatívnou stránkou tohto obdobia sú aj škodlivé vplyvy, ktoré sa dostávajú k slovu ak jedinec je v nesprávnej spoločnosti.

Etapa v ktorej mladý človek dozrieva v sociologickom zmysle sa nazýva **obdobie adolescencie** (16/22 rokov). Prebieha tu intenzívna príprava na budúce roly, najmä profesionálnu, manželskú, rodičovskú a občiansku. Hlavným socializačným činiteľom je škola. Vplyv rodiny ustupuje a nahrádzajú ju sociálne vplyvy ako vzťahy

kamarátske, rovesnícke, spoločenské organizácie, masovokomunikačné prostriedky a pod. Túto fázu možno charakterizovať ako obdobie sociálnej adaptácie a aktivity, ktoré pokračuje v dospelosti. Charakteristické pre toto obdobie je fakt, že jedinec je schopný rozpoznať svoje možnosti a hranice, dokáže ohodnotiť svoj vzťah, svet dokáže vnímať realisticky, stavia si ciele, zbiera skúsenosti, vzťahy k druhému pohlaviu sa prehlbujú, medzi dospelým sa utvára vzťah vzájomného rešpektovania, zdôrazňujú sa osobnostné rozdiely a pod. <<http://www.archa-banovce.sk>>

Obdobie dospelosti (21/65 rokov) je rozdelená na tri etapy.

- *Ranná dospelosť* (21/30 rokov) pre človeka znamená adaptáciu na nové spoločenské funkcie pracovné, manželské a rodičovské. Mladý človek upevňuje svoju sociálnu a ekonomickú samostatnosť a získa zodpovednosť v rodine i v zamestnaní.
- *Stredná dospelosť* (30/45 rokov) je najproduktívnejším obdobím v živote človeka. V tomto štádiu nastáva rast materiálnej úrovne, zosúladňovanie spoločenských, rodinných a profesionálnych rolí.
- *Neskorá dospelosť* (45/60 rokov), je obdobie, kedy nastávajú zmeny v sexuálnych a reprodukčných funkciách. Určité zmeny nastanú aj v rodinnom živote, keď deti opustia rodinné prostredie, nastáva rola starých rodičov a pod.

Obdobie staroby (po 65 roku) znamená úpadok sociálnej a individuálnej aktivity. Jedinec začína byť závislý na deťoch a príbuzných. Sociálny vplyv majú koničky, susedské vzťahy, masovokomunikačné prostriedky. Je to obdobie, keď dochádza k prehodnocovaniu vlastných životných postojov človeka. Kozoň (2011, s. 285) charakterizuje starnutie ako „prirodzený dôsledok a vyvrcholenie vývinu človeka v čase svojej ľudskej existencie.“ Úloha staroby podľa Eriksona je dosiahnuť integritu v chápaní vlastného života:

- pravdivosť k sebe samému,
- zmierenie,
- chápanie života v súvislostiach,
- kontinuita. <<http://www.kapitula.sk>>

2. SOCIÁLNE UČENIE AKO NÁSTROJ SOCIALIZÁCIE

Kozoň (2011, s. 211) konštatuje, že „človek je na celoživotnú cestu geneticky vybavený. Má teda dispozície, ktoré sa v sociálnom prostredí rozvíjajú v sociabilitu, teda schopnosť nadväzovať kontakty, vzťahy s inými ľuďmi, preberať rôzne role, napodobňovať rôzne vzory, osvojovať si rôzne poznatky, teda schopnosť sa sociálne učiť.“

V procese sociálneho učenia si jedinec osvojuje spôsoby a vzory chovania, ktoré sú v danej skupine alebo v spoločnosti požadované. V deviantných skupinách môže dôjsť k preberaniu negatívnych vzorov resp. k preberaniu vzorov kriminálneho chovania. Pojem sociálne učenie sa vzťahuje predovšetkým k tým výsledkom socializácie „ktoré podliehajú obvyklému kolektívnemu hodnoteniu a sú danou skupinou chápané prevažne kladne.“ <<http://referaty.aktuality.sk>>

Sociálne učenie môžeme charakterizovať ako cestu, pomocou ktorého sa socializačný proces uskutočňuje. Je to vlastne osvojovanie si noriem, postojov, hodnôt a vzorcov správania, ktoré sa uskutočňujú prostredníctvom interakcie s inými ľuďmi.

Oravcová (2004, s. 59) uvažuje o sociálnom vplyve, ktorý je účinný na základe sociálnej závislosti. Sociálna závislosť sa vytvára na základe lásky (dieťa ľúbi svojich rodičov a riadi sa ich pokynmi) a tiež na základe moci druhého človeka. Faktory lásky a moci sa premietajú v nasledovných kategóriách sociálneho učenia, ktorých triediacim prvkom je zámernosť, resp. nezámernosť vplyvu:

- **Inštitucionalizované učenie** - ide o priame a zámerné učenie realizované v nejakej inštitúcii (rodina, škola, cirkev a pod.). Dieťa je v tomto prípade vedené k určitej forme správania, osvojovania si určitých hodnôt a formovania určitých vlastností osobnosti.
- **Spontánne učenie** – ide o učenie bez priameho, zámerného vplyvu v ktorom dieťa spontánne a mimovoľne preberá vzory, hodnoty, spôsoby správania od iných ľudí. Spontánnym učením je predovšetkým napodobňovanie, ktorý je typický pre detský vek.

Sociálne učenie má celý rad foriem tvrdí Kratochvílová (2007, s. 88), ktorá medzi najčastejšie formy zaraďuje tieto:

- **Diferenciálne spevňovanie** , znamená, že správanie je kontrolované svojimi dôsledkami. Upevňuje sa odmenené správanie, zatiaľ čo potrestané spôsoby správania sú odpúšťané.
- **Učenie priamym vedením** vyjadruje verbálne vedenie tj. usmerňovanie správania pomocou slovných inštrukcií.
- **Učenie napodobňovaním** sa uskutočňuje prostredníctvom pozorovania a napodobňovania modelu (napr. dieťa napodobňuje svojich rodičov).

Oravcová (2004, s. 61) sa stotožňuje s týmto tvrdením, ale medzi základné formy sociálneho učenia zaraďuje **adaptáciu** (prispôsobenie sa). Rozlišujeme dve formy adaptácie, a to autentickú a účelovú adaptáciu. **Autentická adaptácia** znamená znútorňovanie noriem, zásad a vzorov správania platných v skupine. Jednotlivec sa riadi týmito normami aj vtedy, keď už do skupiny nepatrí a nepotrebuje ho k ďalšiemu životu. **Účelová adaptácia** je dočasná, ktorá znamená, že sa jednotlivec riadi s normami skupiny len do času, kým je jeho súčasťou. Po opustení skupiny sa vracia k svojim pôvodným hodnotám (napr. vojaci, väzni).

2.1 Sociálna rola a sociálny status

Ralf Lipton americký sociálny antropológ ako prvý vypracoval systematické teórie na pozície a použil termín status na označenie jednotlivca v spoločenskom systéme. Rolu chápal ako dynamickú zložku statusu. Status definoval v súvislosti so svojim vymedzením role nasledovne:

„Najvšeobecnejšie ide o súhrnné vyjadrenie sociálnej pozície človeka v určitej spoločnosti či skupine, ktoré je spravidla spojené s určitou mierou ocenenia zo strany druhých a so súborom práv i povinností.“

Niektoré statusy sú dané od narodenia, nazývajú sa **askriptívne (pripísané) statusy**. Tieto statusy sú súčasťou identity človeka a patria k nim napr. pohlavie, vek, rasa, etnicita, príbuzenstvo, farba pleti, dedičný titul a pod. **Získané statusy** znamenajú sociálnu pozíciu dosiahnutú v dôsledku osobných schopností, zručností a úsilia jedinca. Väčšinou sú získavané nadobudnutím zamestnania, spôsobom trávenia voľného času a pod. <<http://www.rozvojovevzdelavanie.sk>>

Podľa Boroša (2001, s. 77) sociálny status vyjadruje trvalejší stav a označuje sa ako:

- **Vrodený status**, ktorý predstavuje zdedené a stále vlastnosti. Takým je napr. pohlavie, rasa a pod.
- **Získaný status**, ktorý jednotlivec získa vlastným pričinením, čo nadobudol v procese vývinu napr. prestíž, vplyv, vzdelanie, profesia atď.
- **Pripísaný status** je stav, ktorý predstavuje „čo sa určuje, pripisuje niektorým jednotlivcom najmä z hľadiska ich spoločensko - ekonomickej situácie.

To, že rola je správanie, ktoré sa očakáva od držiteľa určitého statusu dokazuje aj Nakonečný (1999, s. 58), ktorý tvrdí, že „socializácia vedie k osvojovaniu si určitých sociálnych rolí, tj. spôsobu chovania, ktoré sociálne okolie od neho očakáva z hľadiska jeho veku, pohlaviu a spoločenského statusu.“

Sociálna pozícia je miesto jedinca v sociálnom systéme spoločnosti a v jeho častiach, napr. postavenia dieťaťa v rodine vo vzťahu k iným členom rodiny, v školskej triede alebo v športovom kolektíve. V jednotlivých pozíciách očakávame konkrétne správanie sa jedinca, toto označujeme pojmom sociálna rola.
<<http://www2.statpedu.sk>>

Sopóci (1995, s. 40) chápe socializáciu „ako proces učenia sa sociálnym rolám.“ Podľa jeho slov ide o proces, v ktorom si ľudia osvojujú roly, ktoré im v spoločnosti pripadnú, podobne ako keď sa herci učia hrať divadelné či filmové roly.

„Vyspelým členom spoločnosti sa človek stáva osvojovaním si rol, ktoré sú vlastne súborom očakávaní, spojených so správaním príslušného nositeľa spoločenských pozícií a zabezpečených sankciami.“ (Ondrejovič, 1997, s. 56)

Prikláňame sa k názoru autora a pokračujeme s jeho koncepciou, ktorá vychádza z toho, že:

- Zastávať sociálne roly je možné len v interakcií viacerých partnerov, ktorí na dorozumievanie používajú spoločenské symboly, medzi ktorými je najvýznamnejšia reč.

- Zastávanie rol je sprevádzané pravidlami, normami, ktoré nachádzajú svoj výraz vo vzájomnom očakávaní interakčných partnerov. Konanie každého partnera je teda orientované na očakávanie druhého.
- Dodržiavanie noriem a pravidiel sa zabezpečuje prostredníctvom sankcií, tj. pri plnení očakávania v správaní jedného partnera budú reakcie druhého partnera pozitívne, pri odchylke budú negatívne. Dodržiavanie noriem podlieha teda vzájomnej kontrole partnerov. Spôsob a druh sankcií bude závisieť od toho, či príslušná sociálna rola určité správanie prikazuje, dovoľuje alebo zakazuje.

Roly môžeme členiť v závislosti od spôsobu ich získania, od zastávanej pozície alebo od toho, či sú človeku dané, alebo závisia od jeho voľby. Boroš (2001, s. 79) v knihe *Základy sociálnej psychológie* člení roly na obligatórne, voliteľné, formálne a neformálne.

Roly obligatórne si človek nevyberá „sú človeku určené jeho existenciou v určitej spoločnosti, alebo vyplývajú automaticky zo životnej situácie človeka.“ Tieto roly môžu byť určené:

- Vývinovou fázou napr. rola rodiča, dospelého, dieťaťa
- Pohlavím napr. rola ženská, rola mužská
- Sociálnou pozíciou napr. rola študenta, rola profesora, rola lekára
- Zdravotným stavom napr. rola chorého, rola zdravého

Na základe určitej motivácie, aspirácie, záujmov si človek vyberá a volí **voliteľné, alternatívne roly**, ako sú:

- Roly spojené spoločenským stavom napr. rola slobodného, rola vydatého
- Roly profesie napr. rola učiteľa, rola profesora, rola lekára
- Roly rodičovské napr. žena sa stáva matkou, muž sa stáva otcom
- Roly vymedzené výberovým vzťahom k určitým ľuďom, napr. rola kamaráta

Formálne roly majú presné pravidlá a spôsoby, ktorými ich môže človek získať napr. rola vysokoškolačka, rola riaditeľa a pod. Tieto voliteľné a formálne roly sú špecifické, nakoľko trvajú dovtedy, kým majú pre človeka význam. Po skončení sú

nahradení inými rolami. Neformálne roly vznikajú spontánne, presné pravidlá nemajú, človek ich môže voliť alebo sa mu prisudzujú.

Nakoľko medzi rolou, pozíciou a statusom nie sú veľké rozdiely, na presnejšie odlišenie a pochopenie uvádzame tabuľku:

Tabuľka 2: Sociálna rola, pozícia a status

STATUS (spoločenská hodnota . pozícia - prestíž)	ROLA (čo sa očakáva)	POZÍCIA (miesto jednotlivca v systéme spoločenských funkcií)
	NORMA (čo sa má robiť)	

Zdroj: Boroš, J.: *Základy sociálnej psychológie*, 2001, s. 78.

2.2 Vzťah medzi výchovou a socializáciou

V tejto podkapitole rozoberieme vzťah medzi socializáciou a výchovou. Pozornosť budeme osobitne venovať sociálnej komunikácii, interakciám a percepciám, nakoľko by bez týchto zložiek socializačný a výchovný proces nemohol prebiehať.

Dovolili sme mierne parafrázovať Határa (2007, s.23), podľa ktorého medzi výchovou a socializáciou existuje istý recipročný vzťah. Na túto skutočnosť poukazujú aj nasledovné znaky, ktoré sa vťahujú na oba pojmy:

- autor konštatuje, že výchova a socializácia sú javy spoločenské a historicky špecifické,
- pokračuje s názorom, že v oboch prípadoch ide o bipolárny proces,
- podľa jeho názoru je výchova neoddeliteľnou súčasťou socializácie i keď je socializácia nadradená nad výchovou,
- tak ako výchova aj socializácia sa týka všetkých vekových kategórií,
- myšlienku uzatvára autor konštatovaním, že v oboch prípadoch ide o celoživotný proces, ktorý má kontrolný charakter tj. vzťahuje na seba negatívne, ale aj pozitívne sankcie.

Pokračujeme s definíciou Kratochvílovej (2007, s. 42), ktorá taktiež chápe vzťah medzi socializáciou a výchovou za veľmi dôležitý a neoddeliteľný.

„Z pedagogického hľadiska je dôležité, že výchova svojím zámerným, cieľavedomým, organizovaným a formatívnym pôsobením zacieleným na formovanie osobnosti a jej vzťahov k svetu môže mať osobitný a najvýznamnejší vplyv na priebeh a výsledky procesu socializácie osobnosti“.

Antonín Bužek (2006, s. 2) vo svojom článku rozdeľuje výchovu z hľadiska náplne na tri zložky. Ako prvú zložku označil *starostlivosť*, spočívajúcu v podmienkach a organizovania prostredia pre výchovu a sebarealizáciu človeka pre výkon sociálnych rolí. Po druhé uviedol *edukáciu* v zmysle utvárania osobnosti a osvojenia si sociálnych regulatívov a kultúry. Po tretie uvádza *vzdelávanie* ako prenos kultúry, prenos informácií, znalostí a návykov potrebných pre vykonávanie sociálnych rolí.

Socializácia (viac menej sociologický pojem) a výchova (základný pedagogický pojem) sa stali súčasťou jednej pojmovej základne a to sociálnej pedagogiky, ktorá vznikla integrovaním poznatkov z pedagogiky a sociológie do jednej vedy. Oba pojmy patria medzi najfrekventovanejšie v pedagogickej, sociologickej a sociálnopedagogickej praxi a teórii.

Integrálnou súčasťou výchovy a socializácie je aj sociálna komunikácia, interakcia a percepcia. Týmto pojmom sa budeme v nasledujúcich riadkoch zaoberať. *Sociálnu interakciu* môžeme definovať ako sociálny kontakt, nakoľko človek je tvor spoločenský a je neustále v sociálnom kontakte. Vo svojej publikácii Oravcová (2004, s. 82) z hľadiska počtu zúčastnených osôb hovorí o týchto druhoch interakcií:

- Dyadická interakcia (jednotlivec – jednotlivec)
- Interakcia medzi jednotlivcom a malou skupinou
- Interakcia medzi dvomi malými skupinami.

Autorka pokračuje s rozdelením interakcie z hľadiska obsahu a vymenúva interakciu pedagogickú, manželskú, erotickú, pracovnú a pod. Ďalej parafrázuje Kollárika (1993), podľa ktorého proces interakcie pozostáva z troch zložiek resp. krokov, ktorými sú:

- sociálna percepcia,
- sociálna komunikácia,
- sociálne správanie.

Pojem *sociálnej percepcie* je v súčasnosti niektorými autormi nahrádzaný pojmom sociálna kognícia, čo znamená sociálne poznávanie. Ide o proces, v ktorom si každý z jeho účastníkov vytvára obraz toho druhého a na základe toho obrazu volí príslušnú komunikáciu a určité správanie. Podstata sociálnej percepcie je v uvedenom zdroji definovaný nasledovne:

„Sociálne poznávanie patrí k popredným témam sociálnej psychológie. Okrem sociálneho poznávania sa často používajú termíny sociálne vnímanie, sociálna percepcia, poznávanie človeka človekom a podobne. Niekedy býva táto oblasť označovaná aj ako štúdium „naivnej“ alebo „laickej“ psychológie, t. z. štúdium toho, ako si človek utvára dojmy o charakteristikách a črtách iných ľudí, ako vníma (percipuje) ich emócie, ako interpretuje ich správanie. Pod sociálnym poznávaním zvyčajne teda rozumieme štúdium toho, ako človek poznáva svoj sociálny svet a vzťahy v ňom. Ide o vnímanie zjavy, aktivít a vysvetľovanie, interpretáciu vnímaného zjavy, správania“. < www.madaras.szm.com>

Veľmi dôležitou súčasťou sociálnej interakcie je aj **komunikácia**, ktorá má v živote človeka nesmierny význam. Ide o proces, v ktorom sú odovzdávané informácie medzi ľuďmi. Môže byť verbálna a neverbálna.

„Socializácia je komplexný proces, v rámci ktorého sa stáva človek ako biologický tvor sociálnou bytosťou, a to prostredníctvom sociálnej interakcie (vzájomného kontaktu s inými ľuďmi) a komunikácie s druhými bytosťami.“ <<http://www2.statpedu.sk>>

Prikláňame sa k uvedenej definícii a spomenieme názor Farkašovej (1999), podľa ktorej komunikujeme preto:

- aby sme si vymieňali a získavali informácie a poznatky (najrôznejšieho druhu),
- aby sme presvedčili a získali na svoju stranu iných ľudí,
- aby sme našli pomoc pri plnení úloh, ktoré nám bolo dané, alebo ktoré sme si sami vytýčili
- aby sme poznali samých seba a iných ľudí,
- aby sme nadviazali sociálny kontakt a tak uspokojili svoje sociálne potreby. (Boroš, 2001, s. 176)

Oravcová (2004, s. 103) tvrdí, že sociálna komunikácia môže mať rôzne podoby. Predovšetkým rozlišuje:

- komunikáciu *intrapersonálnu*, so sebou samým, v našom vnútri.
- komunikáciu *interpersonálnu*, medziľudskú, ktorá sa uskutočňuje medzi dvomi alebo viacerými jednotlivcami.
- komunikáciu *masovú* tj. sprostredkovanú masmédiami.

Mimoriadne dôležité je i naše správanie (*sociálne správanie*) voči druhému človeku, čo je vlastne tretí krok sociálnej interakcie.

3. NAJVÝZNAMNEJŠIE PROSTREDIA SOCIALIZÁCIE

Ondrejovič (1997, s. 54) tvrdí, že „v súčasnom období sa dospelo ku konzsenzu, podľa ktorého pod pojmom socializácia treba rozumieť proces vzniku a vývinu osobností vo vzájomnej závislosti od spoločensky sprostredkovaného sociálneho a materiálneho okolia. Podstatné pri tom je to, ako sa človek stáva subjektom, schopným spoločenského konania.“

Na zdravý vývin každého jednotlivca pôsobia rôzne aspekty sociálneho prostredia. Najvýznamnejším socializačným prostredím je prostredie rodinné. Podľa Jozefa Aulitisa (2005, s.13) možno „výchovu detí zaradiť do procesu socializácie, ktorý má svoj základný priestor v rodine, kde sú v centre ich sledovania samotní rodičia.“

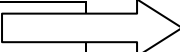
Autor pokračuje konštatovaním, že socializácia detí neskôr podlieha vplyvom čoraz širšieho spoločenského prostredia, do ktorého zaraďuje aj „nutnú formu životného programu“- školu. Prostredie je podľa jeho názoru „životný priestor, ktorý obklopuje jedinca a ktorý má vplyv na jeho aktuálne správanie a dlhodobé vlastnosti.“

Bez toho, aby sme si to uvedomovali vzory nás ovplyvňujú od detstva. Najprv nás formuje a usmerňuje rodina, neskôr rovesníci, spolužiaci, učitelia, potom sa dostávajú k slovu aj vzory zo sveta a zo šoubiznisu, herci, speváci a pod. Po skončení strednej alebo vysokej školy je pracovné prostredie, samozrejme aj zamestnávateľia a kolegovia, ktorí našu osobnosť formujú. Okrem toho je potrebné spomenúť formovanie osobnosti z pohľadu viery v Boha alebo hľadanie vzorov medzi politickými vodcami alebo diktátormi.

Osobnosť sa neustále mení a formuje, je to celoživotný proces utvárania a formovania. < <http://www.oskole.sk>>

V nasledujúcej tabuľke sú uvedené socializačné činitele podľa výskumu Jurovského:

Tabuľka 3: Socializačné činitele podľa výskumu Jurovského

1. Rodina	 Podľa Jurovského výskumu v r. 1956-66
2. Škola	
3. Neformálne organizácie mládeže, rovesnícka skupina	
4. Formálne organizácie a inštitúcie	

5. Masmédia – nový, piaty socializačný činiteľ podľa Ondrejoviča (1997)	

Zdroj: Ondrejovič, P.: *Teórie socializácie v sociálnej práci*, 2002, s. 124.

V tejto kapitole sa budeme venovať spomínanému rodinnému a školskému prostrediu, ďalej rozoberieme sociálne aspekty mimoškolských zariadení a voľného času, pokračujeme vplyvom rovesníkov na vývin osobnosti jednotlivca a v neposlednom rade spomenieme pracovné prostredie, v ktorom strávi človek značnú časť svojho života.

3.1 Sociálne aspekty rodinného prostredia na vývin dieťaťa

„Je potrebné, aby socializácia dieťaťa prebiehala optimálne a vo funkčnom prostredí.“ – tvrdí Novotná. (2003, s. 10)

Najdôležitejšie činitele, ktoré utvárajú osobnosť dieťaťa je kvalita rodinnej výchovy a rodinného prostredia. Rodinné prostredie môžeme definovať ako sociálne mikroprostredie, druh spoločenského prostredia v ktorom dochádza k nezámernému výchovnému pôsobeniu na členov rodiny (napr. vplyvom kultúrnych podmienok) a realizujú sa v ňom funkcie rodiny (napr. výchovná). Kvalitu rodinného prostredia determinujú štyri oblasti podmienok a to demografické, materiálne, psychologické a kultúrne. (Podmanický, s. 10)

Veľmi praktická, zrozumiteľná a ľahko vybaviteľná je definícia M. Hejdiša a kol. (2011, s. 59), ktorá znie:

„Ľudská osobnosť sa začína formovať v rodinnom prostredí. Rodina je primárna skupina, v ktorej sa človek učí poznávať mravné hodnoty, normy správania, včleňovať sa do spoločnosti. V rodine dieťa si dospievajúci preberá prvé vzory správania, získava

prvé sociálne skúsenosti. Najviac vystihuje slovo rodina zväzok matky, otca a ich detí. To je základný kameň na ktorom sa buduje rodina - spoločnosť. V rodine sa prvotne prejavuje tzv. prosociálne správanie človeka, ktoré ak je personálnym okolím a predmetovo podnetným prostredím rozvíjané, mení sa tak vo vyspelejšie formy sociálneho styku. Formujú sa v nej modely správania, prijímajú sa regulačné činitele týchto foriem správania sa, dochádza ku interiorizácii a predávaní noriem.“ Bakošová (2009, s. 154) hovorí o rodovo špecifickej socializácii v rodine, ktorá sa začína narodením dieťaťa. Ranné detstvo pokladá za veľmi dôležité obdobie, nakoľko v tomto období sa formuje osobnosť, psychická a emocionálna výbava, vnútorné ja, ktoré výrazne ovplyvňuje myslenie, správanie a konanie budúceho člena/ky spoločnosti.

Rodina ako základná primárna inštitúcia má osobitný význam pre vývoj a výchovu mladej generácie. Auguste Comte rodinu nazval spojovacím mostíkom medzi jedincom a spoločnosťou, Platón ju považoval za základnú bunku spoločenského života a hlavnú výchovnú inštitúciu. Spomínané výchovné prostredie nie je obmedzené len na prvé roky života dieťaťa, trvá až po dosiahnutie samostatnosti. Mimoriadnu podporu rodiny si vyžaduje obdobie dospievania, kedy sa zintenzívňuje duševný život a formuje sa vzťah k problémom vlastného života v živote spoločnosti. <<http://www.teoforum.sk>>

Rodinu môžeme považovať za najvýznamnejšie socializačné prostredie, ktorá okrem toho, že sprostredkuje jednotlivcovi emocionálne stimuly, určuje akým jazykom sa bude dorozumievať, ovplyvňuje spôsob jeho života, svetonázor, politické a náboženské postoje, určuje aj pripísané statusy.

Výrost (1998, s. 338) vo svojej publikácii píše o výraznejších vývojových etapách, ktoré sa týkajú významu rodiny v paralelne prebiehajúcich vzájomne sa dopĺňajúcich procesoch – v procese socializácie a individualizácie:

- ***Prenatálny vývoj dieťaťa***, jeho žiadanosť, emocionálne vyladenie rodičov, ich zrelosť, zdravie, materiálna a spoločenská situácia, kvalita poskytovania lekárskej starostlivosti matke.
- ***Spôsob pôrodu a priebeh pôrodu***, správanie sa matky, jej informovanosť, eventuálna prítomnosť otca pri pôrode, bezprostredná popôrodná starostlivosť, prijatie dieťaťa a prvé kontakty s ním.

- **Možnosť prirodzeného a primeraného vývoja v rodine v prvých rokoch života**, prechod k prejavom autonómie, možnosť precvičovania jazyka, postupné formovanie vedomia odlišného od ostatných.
- **Záujem o prostredie v rodine, záujem o rovesníkov**, ale emocionálne zázemie doteraz jednoznačne v rodine, zameranie na pohlavné odlišnosti, formovanie základnej predstavy a správanie príslušné vlastnej pohlavnej role. Výrazná aktivita zameraná na hru. Rodina pomáha formovať základ pre morálne cítenie. Základné modely správania sú postupne interiorizované.
- **Nástup dieťaťa do školy**, kedy rodičia a rodina sú významnou podporou. Dieťa mimo domova je hodnotené, porovnávané s rovesníkmi, je výrazne zdôrazňovaná jeho výkonová zložka, dieťa sa prispôbuje najmä predovšetkým k rodine.
- **Obdobie dospievania** je obdobím ambivalentným, rodina je pre dospievajúceho významná ale potrebuje sa od nej osamostatniť, psychicky uvoľniť, hľadať sám seba, formulovať vlastnú životnú filozofiu, hodnotovú orientáciu, postoje, porozumieť sebe, dokázať byť samostatný, uplatniť sa mimo rodiny. Aj v tej dobe oddeľovania je význam rodiny veľký a nezastupiteľný.
- **Adolescencia a mladá dospelosť** – nájdenie seba samého, schopnosť vytvoriť partnerstvo, prijať možnosť žiť vo dvojici a vytvoriť základ pre prokreačnú rodinu.
- **V dobe plných reprodukčných síl** dokázať prepojiť pôvodnú rodinu s rodinou prokreačnou, byť zároveň v role dieťaťa a rodiča, byť schopný starať sa o ostatných, vytvoriť rodinné zázemie svojim deťom, rodičom, realizovať životné plány, dosiahnuť pocit spokojnosti a zmysluplnosti. Rodina je emocionálnym zázemím, prostredím, ku ktorému sa v tejto etape prispôbujeme. Poskytuje nám vzťahový rámec, súkromie, blízkosť, trvalosť.
- **V období starnutia a staroby** je to opäť rodina, ktorá pomáha, poskytuje pomoc a zázemie, pocit spolupatričnosti a životnej kontinuity, zmyslu života.

Keď hovoríme o funkciách rodiny, z psychologického hľadiska je nevyhnutné spomenúť dve základné funkcie a to emocionálnu a socializačnú.

Emocionálna funkcia sa sústreďuje na poskytnutie emocionálneho uspokojenia všetkým členom rodiny.

Socializačná funkcia má za úlohu uviesť dieťa do ľudskej spoločnosti, vstúpiť jednotlivcovi základné spôsoby správania sa a v neposlednom rade mu odovzdáva základné kultúrne bohatstvo spoločnosti.

Medzi základné funkcie zaradíme aj **biologicko-reprodukčnú funkciu**, ktorá signalizuje, že rodina stále zostáva jednotkou plodenia novej generácie. Spočíva v reprodukčnej funkcii. V súčasnosti je veľmi oslabená **ekonomická funkcia**. Dôvod je nízky príjem rodiny, ktorý túto funkciu značne oslabuje. <<http://www.e-mikroregiony.sk>>

Nakonečný (1999, s. 282) vidí rodinu ako „najsúkromnejšiu ľudskú inštitúciu“. Významný vplyv má na vývin osobnosti, či dieťa vyrastá v harmonickej, disharmonickej, úplnej, neúplnej či viacgeneračnej rodine. Podobne dôležitý vplyv majú výchovné štýly a osobné vzťahy v rodine.

Na záver tejto podkapitoly môžeme skonštatovať, že rodinu ako základnú bunku spoločnosti vnímajú všetci autori nami preštudovanej literatúry na túto tému za najdôležitejšie socializačné prostredie.

3.2 Škola a jej miesto v socializácii ľudského jedinca

Predtým ako sa zmienime o škole a jej sociálnych aspektoch pokladáme za potrebné spomenúť predškolské obdobie (od 3 do 6 rokov), ktoré v užšom zmysle slova je vekom materskej školy. V tejto dobe je vo vývine hlavne kognitívna (vnímanie, pamäť, myslenie) a emocionálna stránka dieťaťa. Čo sa týka socializácie rodina zostáva najvýznamnejším socializačným činiteľom jednotlivca, ktorý čoraz viac vyhľadáva rovesníkov. V sociálnom vývine má dôležitú úlohu nadobúdanie rôznych rolí, ktoré sa stávajú súčasťou jeho identity.

Oblasti, v ktorých treba rozvíjať osobnosť dieťaťa v predškolskom veku pre úspešný štart do ďalšieho vývinového obdobia (mladšieho školského veku) je **perceptuálno-motorická oblasť** na rozvíjanie hrubej a jemnej motoriky, utváranie elementárnych základov telesnej kultúry, utváranie kultúrno-hygienických návykov, utváranie zdravotných návykov, utváranie pracovných návykov, utváranie technických a elementárnych ochranných návykov, rozvíjanie prakticko-umeleckej a technickej tvorivosti. Ďalšia oblasť je **oblasť kognitívna**, ktorá zahŕňa rozvíjanie vnímania, rozvíjanie pamäti, rozvíjanie myslenia, utváranie a rozvíjanie

správnych jazykových a rečových návykov, utváranie kognitívnej tvorivosti. V tretej **emocionálnej a sociálnej oblasti** je dôraz kladený na utváranie a rozvíjanie prosociálneho správania a cítenia, utváranie elementárnych základov emocionálnej gramotnosti, rozvíjanie rečovej zdatnosti a komunikačných spôsobilostí, rozvíjanie hudobných a výtvarných spôsobilostí, rozvíjanie estetickej a verbálnej tvorivosti. (Polgáryová, 2008, s. 37)

Pre deti tejto vekovej kategórie majú značný význam hry. Túto skutočnosť potvrdzuje aj nasledujúca citácia od Čekanovej (2003, s. 20) :

„V edukačnom procese hra má charakter pedagogického prostriedku pre rozvoj intelektuálnych schopností, formovanie zručností a návykov, formovanie vzťahu k umeniu, prírode, k práci, rozvíjanie telesnej zdatnosti, a taktiež je vhodným prostriedkom vyjadrovania svojich citov. Prostredníctvom hry pedagóg ovplyvňuje emocionálnu sféru, vôľové a charakterové vlastnosti, rozvíja kladné návyky a zvyky a pozvoľne potláča záporné stránky osobnosti dieťaťa.“

V ďalekej minulosti na výchovu potomkov postačila rodina, no spoločenský vývoj vyžiadal potrebu inej inštitúcie, ktorej hlavnou úlohou je výchova a vzdelanie detí a mládeže. Podľa Bakošovej (2009, s. 166) „primárna úloha školy spočíva v plánovanom, systematickom vzdelávaní a výchove detí a mládeže a v príprave jednotlivca ako „svojbytnej, identickej, samostatnej a socializovanej“ osobnosti na život v spoločnosti.“

Škola so svojimi vzdelávacími cieľmi kladie na dieťa nové požiadavky. Jednak vyžaduje plnenie výkonových požiadaviek ale aj osvojovanie si nových spôsobov správania, vyplývajúcich z role žiaka. Na rozdiel od rodinného prostredia vyžaduje plnenie presne zadaných úloh, ich nesplnenie je sprevádzané možnosťou trestu. V počiatkoch školskej dochádzky je potrebné dieťa naučiť ovládať sa, sústrediť pozornosť, dodržiavať pravidlá spoločenského styku vo vzťahu k spolužiakom, rešpektovať autoritu učiteľa, nieť zodpovednosť za svoje správanie a činy. Ďalej sa učí spolužitiu s ostatnými jedincami, ovládať svoje emócie, spolupracovať zo skupinou a pod. (Výrost, 1998, s. 265)

Škola je základnou výchovno - vzdelávacou inštitúciou v ktorej prebieha sekundárna socializácia i keď v socializačnom procese dopĺňa rodinné prostredie. Z hľadiska socializácie plní niekoľko funkcií:

- *vzdelávaciu* – získanie vedomostí, informácií, zručností a spôsobilostí,
- *spoločenskú* - osvojenie si pravidiel spoločenského života (presnosť, čistota, rešpektovanie iných a pod.)
- *podrobovať sa formálnej autorite* – dôležité pre výkon povolania.
<<http://www2.statpedu.sk>>

3.3 Sociálne aspekty voľného času a mimoškolských zariadení

V súčasnosti je voľný čas veľmi frekventovaný termín, keďže každý človek potrebuje čas pre seba, priestor pre svoju sebarealizáciu. Voľný čas je čas mimoškolského a mimopracovného času, ktorý využívame z rôznych príčin, aby sme zažili zábavu a tým zregenerovali duševné sily. Využívame ho, aby sme si odpočinuli, zregenerovali pracovné sily a v neposlednom rade, aby sme rozvíjali svoj osobnostný potenciál, intelekt, vďaka ktorými kultivujeme telo i ducha. V publikácii Trendy pohybovej rekreácie a súčasný životný štýl, je voľný čas definovaný ako „čas, ktorý ostáva po pracovných, rodinných a spoločenských povinnostiach, a ktorý je využívaný na odpočinok, zotavenie, zábavu alebo rozvoj vlastnej osobnosti.“

Prikláňame sa k názoru autora a dodávame, že voľný čas je celoživotná dimenzia, ktorá vyžaduje aby na ňu spoločnosť reagovala, vnímala ho ako hodnotu a adekvátne využívala.

Teraz by sme sa zmienili o piatich funkciách voľného času:

- *Zdravotno – hygienická funkcia*, ktorú môžeme nazvať aj funkciou kompenzačnou, odpočinkovou alebo rekreačnou. Človek pri plnení svojich povinností vynakladá psychické a fyzické úsilie. Práve táto funkcia umožňuje ich regeneráciu.
- *Formatívno – výchovná funkcia* znamená, že vo voľnom čase ďalej integrálne prebieha výchovno – vzdelávací proces. Nadväzuje na výchovu v rodine, v škole a iných edukačných prostrediach.
- *Sebarealizačná funkcia* signalizuje, že voľný čas vytvára možnosti na uspokojovanie individuálnych potrieb a záujmov každého človeka. Je to množstvo aktivít, ktoré keď majú racionálny charakter osobnosť človeka kultivujú.

- **Socializačná funkcia** znamená, že človek tým, že v rámci voľného času vstupuje do rôznych sociálnych sektorov, nadväzuje kontakty, čím sa v konečnom dôsledku jeho proces socializácie spestruje, prehĺbuje, skvalitňuje.
- **Preventívna funkcia** naznačuje, že účinnou prevenciou vzniku rôznych sociálno – patologických javov je zmysluplné využívanie voľného času. <<http://www.sspa.sk>>

Kratochvílová (2007, s. 109) v nasledujúcej definícii upozorňuje na riziká, ktoré sa vo voľno časových aktivitách môžu vyskytnúť:

„Voľný čas má v sebe veľký potenciál možností rozvoja osobnosti, ale aj mnohé riziká sociálnej patológie spôsobenej negatívnymi vplyvmi prostredia, napodobňovaním nevhodných postojov, modelov správania, ktoré často vedú k trestnej činnosti, kriminalite, drogovým a iným závislostiam.“

Detské a mládežnícke organizácie sú významným činiteľom vo voľnom čase. Hovoríme o mimoškolskej výchove, ktorá zahŕňa výchovu mimo vyučovania. Organizátormi sú centrá voľného času, rôzne kultúrne strediská, spoločenské strediská a iné. Zmyslom tejto mimoškolskej výchovy je „prispiet' k rozvoju osobnosti mladých ľudí, ich vedomostí, schopností a zručností, uspokojovať ich rôznorodé potreby, záujmy, podporovať ich aktivitu, iniciatívu a samostatnosť.“ <<http://www.zoe.sk>>

3.4 Sociálne aspekty rovesníckeho prostredia

Na úvod tejto podkapitoly uvádzame definíciu od Ondrejoviča (1997, s. 103) z publikácie Socializácia mládeže na tému rovesnícka skupina:

„Súčasťou sociálnej expanzie, ktorá bezprostredne súvisí i s procesom uvoľňovania a osamostatňovania je i orientácia dospelujúcej mládeže na rovesnícku skupinu. Interakcie medzi rovesníkmi nachádzame pochopiteľne už aj v období detstva. Typická pre toto obdobie je skupina, ktorej základom je hra. Túto skupinu taktiež založenú na vekovo homogénnych kontaktoch však musíme odlišovať od rovesníckej skupiny, typickej pre adolescentnú mládež ktorej existencia súvisí s problematikou subkultúry mládeže.“

Autor pokračuje s charakteristikou rovesníckej skupiny, ktorá je predovšetkým dobrovoľná a charakteristická tým, že je bez priamej kontroly rodičov alebo dospelých.

Tieto aktivity sú orientované ako voľno časové a riadené rovesníkmi.

V súčasnom období keď hovoríme o rovesníckej skupine, väčšinu z nás napadne adolescentná mládež, na ktorých vplýva rizikové správanie rovesníkov. Rodičia v mnohých prípadoch sú bezmocní, nakoľko toto obdobie je charakteristické tým, že sa mladí ľudia čoraz viac odpútavajú zo závislosti na rodine.

Rovesnícke prostredie je miesto, v ktorom má jednotlivec pocit, že niekam patrí, dá možnosť získať určitý sociálny status a pocit vlastnej hodnoty. Zohráva podstatnú úlohu pri formovaní osobnosti jednotlivca, vplýva na formovanie jeho názorov, postojov a správanie. Existujú prípady, keď členovia rovesníckej skupiny pôsobia ako brzda rizikového správania. Nevhodné, nimi odsudzované správanie netolerujú, odmietajú. V druhom prípade jednotlivci rovesníckej skupiny podporujú a schvaľujú rizikové správanie. Takéto správanie je súčasťou ich životného štýlu. Existenciu významného vzťahu medzi vplyvom rovesníkov a rizikovým správaním potvrdilo aj množstvo autorov. Jedná sa o pravdepodobnosť, že sa u daného jedinca rozvinie nevhodné resp. rizikové správanie. Táto skutočnosť, sa prejavuje tým viac, čím viac kamarátov takéto správanie preferuje. <<http://is.muni.cz>>

Rizikové správanie má množstvo prejavov, ako neuznávanie autority, hlavne rodičov, ktorí často výchovu adolescenta nezvládajú. Aby sa jednotlivec dostal do rovesníckej skupiny, sú na jeho osobu kladené požiadavky napr. spáchanie trestnej činnosti je vstupenkou do skupiny. Majú podobný štýl obliekania, rečového prejavu, majú tolerantný postoj k fajčeniu, k alkoholu, k drogám. Vykazujú antisociálne správanie a v „normálnych spoločenských skupinách“ ako sú rodina, škola, vzdelávacie krúžky sa cítia nepríjemne, ich správanie je problémové.

Keďže rovesnícke prostredie má značný vplyv na vývin osobnosti najmä pre adolescentov, môžeme skonštatovať, že toto obdobie je hraničným. V správnej skupine, kde účastníci rizikové správanie nevykazujú, osobnosť jednotlivca sa ubera správnym smerom. V prípade, že rizikové správanie účastníci tolerujú a je súčasťou ich životného štýlu, na vývin osobnosti jednotlivca môže mať táto skutočnosť fatálny následok.

Keďže každá sociálna skupina (aj rovesnícka) v ktorom jednotlivec pôsobí, vplýva na jeho osobnosť, pokladáme za potrebné spomenúť základné znaky sociálnej skupiny:

- Interakcia, vzájomné pôsobenie, ovplyvňovanie, súčinnosť medzi jej členmi
- Existencia spoločných cieľov v skupine

- Vedomie súdržnosti a prináležitosti do skupiny, vedomie spolupatričnosti
- Istú organizovanosť – každý člen má v skupine určité miesto
- Spoločenské hodnoty, ktoré regulujú určité správanie jednotlivých členov skupiny
- Skupinovú disciplínu, existujú určité normy pre činnosť, spoločenské normy, ktoré dodržiavajú všetci členovia
- Častosť sociálnych kontaktov <<http://www.mcpo.sk>>

3.5 Sociálne aspekty pracovného prostredia

Socializácia sa uskutočňuje v rozličných prostrediach kultúry. Takéto prostredie je aj pracovné, ktoré podľa Greisingera (1977, s. 82) je „najvyššou formou prispôsobovania človeka prostrediu.“

Človek strávi v práci značnú časť svojho života. Práca jednotlivcovi poskytuje dôstojnú existenciu, materiálne, seberealizačné a spoločenské uspokojenie. Neznamená len produkciu a poskytovanie, formuje intelektové, emocionálne, sociálne a motorické kompetencie. Poskytuje príležitosť stretávať, spoznávať iných ľudí, vytvárať priateľstvá, kontakty.

Podľa Giddensa (1989) kľúčový význam platenej práce určuje šesť charakteristík:

- **Peniaze** – finančný príjem, ako hlavný zdroj obživy
- **Miera aktivity** – formovanie a rozvíjanie kompetencií človeka a ich uplatnenie v živote
- **Zmena** – poznanie nových kontextov
- **Štruktúrovaný čas** – organizovanie denného režimu
- **Sociálne kontakty** – vytváranie nových sociálnych vzťahov
- **Osobná identita** – vytváranie hodnoty samého seba. (Frankovský, 2006, s. 24)

Práca je základnou podmienkou existencie ľudského života. Môžeme ju tiež definovať ako sféru povinností, ktorá je obyčajne predimenzovaná stresom. Môže byť aj ubíjajúca, hlavne keď sa uskutočňuje v stresujúcich podmienkach. Je časovo náročná, vyčerpávajúca. Významnú úlohu pri nej zohrávajú spolupracovníci a celková pracovná atmosféra.

3.6 Sociálne aspekty masovokomunikačných prostriedkov

Ak hovoríme o masovokomunikačných prostriedkoch, máme na mysli informačné systémy, ktoré v spoločnosti plnia informačné, zábavné, ideové, socializačné a výchovno-vzdelávacie funkcie. Vplývajú na jednotlivca cez prostriedky masovej komunikácie, ako rádio, televízor, tlač, video, DVD, mobily, internet a iné. To, že masovokomunikačné prostriedky plnia dôležitú úlohu čo sa týka sprostredkovania informácií, nikto nespochybňuje. Ani skutočnosť, že ich vzdelávacia a výchovná funkcia je nesporná. Spomínané médiá, pôsobia na receptory sluchu, zraku, na citovú a rozumovú stránku konzumenta a značným spôsobom na neho vplývajú. <<http://www.zoe.sk>>

Fakt, že masovokomunikačné prostriedky nemajú len pozitívne stránky dokazuje aj nasledovná definícia od Ondrejoviča (1997, s. 174) :

„S cieľom minimalizovať negatívne vedľajšie účinky intervencie ako procesu socializácie narastá najmä v poslednom období frekvencia pojmu prevencia. Jej cieľom je predovšetkým zabrániť vzniku deviantného správania ako následku socializačného procesu. Osobitnú úlohu pritom zohrávajú čoraz častejšie masovokomunikačné prostriedky, ktorých negatívne vplyvy treba intenzívnejšie predchádzať a hľadať možnosti ich pozitívneho využitia ako nástroja najvýznamnejšieho socializačného činiteľa 20. storočia.“

Najvýznamnejší socializačný nástroj 20. storočia, ako nazval Ondrejovič masovokomunikačné prostriedky negatívne vplyva najmä na deti a mládež. Dospelý človek disponuje schopnosťou posúdiť a vybrať z obrovského množstva informácií, čo je pre neho vhodné a prínosom. Mladšia generácia takúto dispozíciu ešte nemá. Kým v minulosti deti trávili voľný čas vonku a zmysluplne, dnešné deti sledujú televízor, navštevujú rôzne webstránky, hrávajú videohry. Nehovoriac o tom, že v súčasnosti sú televízne programy plné násilia, sú preplnené drogovou, alkoholovou a sexuálnou tematikou. Veľa času strávené pred televíznou alebo počítačovou obrazovkou robí deti náchylnejšími k rôznym zdravotným ťažkostiam.

Masovokomunikačné prostriedky majú pre ľudstvo veľa výhod a prínosov, no pre deti a mládež predstavujú hrozbu, nakoľko jednotlivca značným spôsobom ovplyvňujú a vytvárajú v ňom základy vzorov budúceho správania. Je to na pozornosti rodičov

a tvorcov programov, reklám, počítačových hier aby brali ohľad na zdravý vývin budúcej generácie.

4. VYMEDZENIE POJMU OSOBNOSŤ

Pojem osobnosť pochádza z latinského slova „persona“, čo v preklade znamená „osoba“. Najprv ho používali na označenie hereckej masky, neskôr spoločenskej roly, ktorú človek hrá v živote.

Termín je v mnohých teóriách rôzne definovaný. Kým R. B. Cattell chápal osobnosť ako komplexnú štruktúru črt, podľa Junga predstavuje jednotku, ktorá obsahuje celé myslenie, cítenie, správanie. Jeho teória osobnosti je postavená na troch systémoch a to, na kolektívne nevedomie, osobné nevedomie a vedomie. Freud vnímal štruktúru osobnosti na základe Id (ono nevedomie), Ega (ja vedomie) a Superega (nadja, nadvedomie). Eysenck tvrdil, že osobnosť je úplný súhrn aktuálnych alebo potenciálnych vzorov správania organizmu, ktoré sú determinované dedičnosťou a prostredím.<<http://www.mtf.stuba.sk>>

Autorka publikácie Sociálna psychológia (Oravcová, 2004) tiež súhlasí s tvrdením, že pri definovaní pojmu osobnosť neexistuje v psychológii jednota. Niektoré prístupy pri definovaní osobnosti nechávajú bokom charakteristiky z hľadiska spoločenskej funkcie a pri definícii osobnosti uprednostňujú súbor osobnostných vlastností a črt. Iný definujú osobnosť vymenovaním jej sociálnych úloh, systémom rolí a zdôrazňujú jej sociálne charakteristiky.

Bakošová (2004, s. 72) tieto prístupy spojila a vo svojej publikácii použila definíciu od V. Tardyho (1964), ktorá znie:

„Osobnosť je individuálna jednota duševných vlastností a dejov, založená na jednote tela, utváraná a prejavujúca sa v spoločenských vzťahoch človeka.“

Podľa Boroša (1999, s. 129) osobnosť tvoria dve neoddeliteľné stránky, individuum a spoločenský vzťah. Veľkú, rozhodujúcu úlohu pripisuje vlastnej aktivite človeka, sociálnemu prostrediu v ktorom vyrastal a seba výchove. Tvrdí, že ľudské individuum sa stane osobnosťou tým, že sa socializuje. Osvojí si spoločenské vzťahy, stane sa samostatne a vedome konajúcim subjektom a nositeľom určitých sociálnych tendencií, a v neposlednom rade efektívnym spolutvorcom spoločenských vzťahov.

Kratochvílová (2007, s. 40) vo svojej publikácii použila definíciu od slovenského psychológa D. Kováča, ktorý píše, že „osobnosť človeka je rôzne diferencovanou dialektickou jednotkou vnútorných determinácií (daností a možností ľudských

individuí) a vonkajších pôsobení (podmienok života a vplyvov spoločnosti) dotváranou psychickou reguláciou (sebautváraním).“

Ruisel (2006, s. 21) vidí osobnosť ako „psychologickú abstrakciu z živej osoby – človek ako celok po stránke duševnej. Je to svojrázny útvar duševného diania v živote jedinca, zahrňujúci vnútorné zdroje a pochody, jeho orientáciu, motiváciu a akciu voči vnútornému a vonkajšiemu prostrediu. Utvára sa pôsobením dedičných vlôh, vplyvov prostredia a seberiadenia človeka. Jej konkrétnu povahu vyvodzujeme z jej prejavov v prežívaní, v tele a v správaní človeka, vzťahnutých k ukazovateľom jeho vnútorného stavu a jeho vonkajšej situácie v priebehu času a udalosti v nich.“

4.1 Utváranie a vývin osobnosti

Vývin osobnosti je výsledkom dvoch permanentne pôsobiacich vplyvov a to vnútornej výbavy jedinca a vonkajších podmienok jeho života. Vo chvíli počatia, na začiatku života každý jedinec dostane vnútorný základ v podobe dedičnosti. Zároveň začína pôsobiť vonkajšie prostredie. Vlastným vývinom prechádzajú aj **vnútorné biologické podmienky**, ktoré R. Cattell (1965) rozlišuje na štyri stupne:

- **dedičná výbava** - géново zakódovaný program prevzatý od rodičov pri počatí;
- **génová výbava** - obsahuje aj zmeny dedičného vkladu mutáciou a segregáciou;
- **vrodená výbava** - zahŕňa tiež účinky prostredia počas prenatálneho obdobia;
- **konštitučná výbava** - zahŕňa aj účinky prostredia na vývin organizmu, a tým aj osobnosti počas postnatálneho obdobia.

Na utváranie osobnosti vplývajú aj **vonkajšie podmienky** daného prostredia, ktoré pôsobia na úrovni:

- **fyzickej** - hmotná stránka interakcie jedinca s okolím; napr. teplota, druh dostupnej potravy, ovzdušie a iné vlastnosti podnebia;
- **psychologickej** - vplývajú na utváranie osobnosti prostredníctvom učenia; človek sa prispôsobuje nárokom a možnostiam prostredia, v ktorom žije. (Balcar, 1991, s. 30-31)

Autor publikácie Základy psychológie (Greisinger, 1990, s. 115) tvrdí, že vývoj osobnosti značným spôsobom závisí na optimálnom začiatku, ktorý môže byť šťastný, keď prístup prostredia a výchovy rešpektuje vnútorné podmienky vývoja dieťaťa. Podľa autora vnútorná výbava predstavuje individuálnu konšteláciu možností vývoja, vlôh, dispozícií a tendencií. V génoch je určený i program biologického zrenia, základné možnosti a medze telesného a duševného vývoja. Realizácia je potom viazaná na podmienky prostredia a na učení jednotlivca. Pokračuje s problémom, ktorý vidí v tom, aby podnety k vývoji a k učení prichádzali individuálne pravý čas, individuálne v pravej miere, tempe a rozmanitosti. Všetko čo umožňuje adaptáciu k meniacim sa podmienkam, všetko čo umožňuje zvládať narastajúce nároky, budovať vzťahy, všetko čo naplňuje ľudskú tvorivosť – závisí na podnetoch z prostredia, na sociálnom a výchovnom pôsobení. Hranica vnútorného a vonkajšieho sa mení v rozvoji osobnosti. Čo bolo súčasťou vonkajšieho prostredia, stáva sa pri zvnútornení podnetu (napr. prostredníctvom učenia) súčasťou osobnosti, zvnútornenou skúsenosťou. A naopak to, čo bolo snahou, schopnosťou či plánom činností a čo sa spradmetní ľudskou akciou, činnosťou navonok, to má dôsledky v prostredí človeka. Vlastná aktivita človeka sa tak stáva spoluutvárajúcim činiteľom vlastného vývoja, dokončuje svoj myšlienkový pochod autor. (Greisinger, 1990, s. 116)

Balcar (1991, s. 32) hovorí, že „základnými procesmi, ktorými prebieha utváranie osobnosti a jej vývoj, sú biologické pochody zrenia organizmu a psychologické pochody učenia.“

Ako sme už spomínali osobnosťou sa človek nerodí, ale postupne sa ňou stáva. Počiatky vzniku vedomého ja, teda ega sa objavuje okolo prvého roka života, keď si dieťa začína uvedomovať svoje telesné ja, psychické ja, skratka seba samého. Všetko čo na jedinca vplýva z vnútra osobnosti (genetické dispozície, duševné pochody: myseľ, emócie, postoje a pod.) i z vonkajšieho prostredia sa sústreďuje v egu, ktoré v ďalšom živote zohráva dôležitú úlohu vo vývoji a utváraní osobnosti. Tu sa všetky vonkajšie a vnútorné vplyvy spracujú u každej osoby odlišným spôsobom. Výsledným efektom tohto spracovania je špecifická jedinečná reakcia, ktorá ovplyvňuje utváranie a vývin osobnosti.

Dôležité obdobie je uvedomenie svojho sociálneho ja, uvedomenie si svojej sociálnej jedinečnosti, ku ktorému dieťa dospieva asi okolo 2,5 roku života. Viacerí odborníci

tvrdia, že obdobie prvých troch až piatich rokoch sú najdôležitejšie z hľadiska vývinu a utvárania osobnosti. Sú presvedčení, že črty a vlastnosti, ktoré sme nadobudli v tomto období majú viac-menej trvalý charakter. Niektorý zdieľajú názor, že pri formovaní osobnosti je rovnako dôležitý celý život. Vo všeobecnosti sa však predpokladá, že pre formovanie a vývin je najdôležitejšie detstvo a to hlavne prvé tri až päť rokov života. Tiež sa predpokladá, že osobnosť sa utvára aj v neskoršom období, avšak jej základné charakteristiky zostávajú už viac menej nemenné.

Utváranie osobnosti je determinované geneticky vrozenými dispozíciami t.j. predpokladmi. Dispozície sú základné charakteristiky osobnosti, ktoré sa môžu rozvíjať. Ich rozvoj závisí od typu osobnosti jedinca (aké sú jeho typické reakcie na podnety). V značnej miere to závisí od interakcie dieťaťa s rodičmi a od interakcie s ostatným sociálnym okolím. V rámci interakcie s prostredím, na ktoré reaguje každý v závislosti od svojich genetických vrozených dispozícií, musí jednotlivec prekonávať určité prekážky a riešiť problémy. Ak spomínané prekážky prekoná a problémy dokáže riešiť hovoríme o učení, či už sociálnom, emocionálnom, mentálnom a pod. Dôležitý faktor pre utváranie osobnosti je aj kultúrne špecifikum spoločnosti (hodnoty, postoje, spoločenské normy, zvyky, tradície). Do procesu utvárania vstupujú vlastnosti osobnosti a získané dispozície, ktoré sa menia v závislosti od zrenia osobnosti.
<<http://www.mtf.stuba.sk>>

4.2 Štruktúra osobnosti

Pod štruktúrou osobnosti chápeme určitý celok, v ktorom sú usporiadané vlastnosti osobnosti, pričom spomínané vlastnosti spolu súvisia a vytvárajú jednotu. Patrí sem päť základných skupín vlastností, ktoré v tejto podkapitole preskúmame.
<<http://www.psabuba.sk>>

Aktivačno – motivačné vlastnosti osobnosti usmerňujú a vzbudzujú našu aktivitu, iným slovom osobnosť človeka aktivizujú do činnosti určitým smerom. Do tejto skupiny patria **potreby**, ktoré môžu byť biologické (napr. dýchanie, jedenie, teplo), psychické (napr. potreba lásky, pochopenia) a kultúrne potreby (napr. vzdelávanie). **Pudy**, ktoré sem tiež patria sú vrozenými vlastnosťami, môžeme ich definovať ako hnaciu silu činnosti určitým smerom, patria sem pud hladu, smädu, materinský, pohlavný pud a iné. **Zájmy** predstavujú trvalú snahu sa zaoberať s predmetmi,

činnosťami, ktoré sú pre jednotlivca zaujímavé a upútali jeho pozornosť. Patria sem **ašpirácie**, ktoré sú smerovania k určitým hodnotám, konkretizovaných vo vytýčených plánoch a cieľoch. **Ciele** predstavujú budúce hodnoty, ktoré človek vytyčuje a o ktorej dosiahnutie usiluje. Do tejto skupiny zaraďujeme ešte aj **hodnoty**, **životné plány**, **ideály** a **zvyky**.

Druhá z piatich skupín vlastností osobnosti sú **vzťahovo – postojové vlastnosti**, ktoré charakterizujú systém hodnôt, ktorými sa riadime v živote. Patria sem postoje a charakter. **Postoje** nie sú vrodené, vytvárajú sa počas života. Sú to relatívne trvalé sústavy hodnotenia. Poznáme dva druhy postojov, ktoré delíme podľa toho, či prevláda racionálna alebo iracionálna stránka osobnosti. Po prvé sú to **presvedčenia**, ktoré vieme odôvodniť, slovom vyjadriť naše presvedčenie. Tieto druhy postojov nazývame mienkou. Ďalší druh postojov sú **predsudky**, ktoré odôvodniť nevieme, väčšinou sú prebrané od iných ľudí. V tomto prípade sú to postoje, kde prevláda iracionálna stránka osobnosti. **Charakter** predstavuje sústavu psychických vlastností, ktoré sa zakladajú na mravnom presvedčení odzrkadľujúcich sa v správaní a konaní jednotlivca. Iným slovom znamená charakter osobnú morálku človeka, prejavujúci sa mravnými vlastnosťami. Patria sem **svetonázorové vlastnosti** (napr. čo je zmyslom života, náboženský fanatizmus, viera v Osud), **mravné vlastnosti** (napr. spravodlivosť, úprimnosť, čestnosť), **spoločenské vlastnosti** (napr. vzťah k iným ľuďom, správanie sa k iným ľuďom), **pracovné vlastnosti** (napr. postoj k práci) a **vlastnosti sebvzťahu** (napr. zdravé sebavedomie, nezdravé sebavedomie).

Vlastnosti, ktoré určujú tempo, silu, intenzitu prežívania a správania človeka sú **dynamické vlastnosti osobnosti**. Patrí sem **temperament**, ktorý podľa T. Pardela (1979, s. 18) „poukazuje na charakteristické javy emocionálneho individua, zahrňuje jeho vnímavosť voči emocionálnej stimulácii, jeho prevládajúcej nálady a všetky zvláštnosti fluktuácie a intenzity nálady“. Grécky lekár Hippokrates pomenoval štyri temperamentné typy, ako sangvinik, choleric, melancholik a flegmatik. Ide o najstaršiu typológiu, podľa ktorého existujú v tele človeka štyri tekutiny a to, krv (sanguis), žlč (cholé), čierna žlč (melancholé) a hlien (flegma). Tieto tekutiny určujú dynamické vlastnosti osobnosti, čiže temperament. Z týchto typov je najpozitívnejší **sangvinik**, ktorý je duševne pohyblivý, živý. Ľahko sa prispôbuje, znáša dobre neúspechy, nemá problém s vyjadrením citov a je spoločenský. Prototypom je **flegmatik**, ktorý je

depresívny a pesimistický. *Cholerika* môžeme definovať ako labilného extroverta, ktorého typickými vlastnosťami sú nekľudnosť, útočnosť a impulzivnosť. Typ, ktorý je založený veľmi emotívne a vyznačuje sa labilitou je *melancholik*. Zvýšená citlivosť, sklon k samote a hlboké prežívanie udalostí sú pre neho charakteristické vlastnosti. Jung založil svoju typológiu na údajoch získaných v klinickej praxi. Podľa neho je človek buď emotívny, to znamená *extrovert*, alebo racionálny – *introvert*. Extrovertný typ sa zameriava na vonkajší svet, je spoločenský, zábavný, ľahko nadväzuje kontakt, je otvorený, bezprostredný realista. Protiklad autor nazval introvertom, ktorý sa zameriava na seba, je uzavretý, zdržanlivý, neistý a pred mnohými situáciami ustupuje. Ďalšia typológia od Eysencka rozdeľuje osobnosť na labilný a stabilný typ. <<http://sinister-death.blog.cz>>

Pozornosť teraz sústredíme na **sebaregulačné vlastnosti osobnosti**, ktoré slúžia na reguláciu, usmernenie správania a konania jednotlivca. Zaraďujeme sem *sebauvedomenie*, ktoré sa objavuje medzi 2-3 rokom života a znamená uvedomenie si vlastnej identity. *Sebapoznanie*, ktoré podľa Greisingera (1977, s. 169) „spočíva v čo najdôkladnejšom poznaní seba „svojho ja“, v poznaní svojich možností, schopností, predpokladov a obmedzení, s uvedomením si toho, že sebapoznávanie vlastne nikdy neskončí“. *Sebakoncepcia* sa objavuje v 16 roku života jednotlivca, keď jedinec vytvára obraz o sebe samom a kladie si otázku kam sa chce v živote dostať. *Svedomie* je vnútorný hlas, ktorý signalizuje, či sme konali správne alebo nie. *Sebakritiku* môžeme definovať ako nezaujaté hodnotenie samého seba, svojich skutkov, činnosti a pod.

Vôľové vlastnosti osobnosti predstavujú cieľavedomý, zámerný psychologický proces, pomocou ktorého sa človek snaží dosiahnuť vytýčený cieľ aj v prípade, že počas tohto procesu bude musieť prekonávať prekážky. Vôľové vlastnosti ako *cieľavedomosť*, *zásadovosť*, *vytrvalosť*, *rozhodnosť*, *sebaovládanie*, *samostatnosť*, *iniciatívnosť* pri tomto procese hrajú dôležitú úlohu.

Poslednú skupinu tvoria **výkonné vlastnosti osobnosti**, ktoré sú meradlom toho, čo človek dokáže, akú mieru úspešnosti môžeme očakávať. Patria sem: *vlohy*, *schopnosti*, *inštinkt*, *vedomosti*, *zručnosť* a *návyk*.

5. PORUCHY SOCIALIZÁCIE

Keď hovoríme o *sociálnej adaptácii* máme na mysli takého jednotlivca, ktorý disponuje schopnosťou sa začleniť do spoločnosti a dokáže sa prispôsobiť požiadavkám sociálneho prostredia. Jeho ďalšia charakteristika spočíva v tom, že sa adekvátne prispôsobuje normám, rešpektuje pravidlá a zastavuje spoločenské role. Sociálne správanie takého človeka hodnotíme ako adekvátne, vzhľadom k požiadavkám sociálneho prostredia. Opakom sociálnej adaptácie je *sociálna maladaptácia*. Maladaptovaný jedinec je typický neschopnosťou prijať systém noriem, sociálne situácie rieši poruchovým, patologickým spôsobom. Sociálna maladaptácia sa vyskytuje nie len u detí, ale aj medzi dospelými a dospelými. Príznakmi sociálnej maladaptácie je napr. delikvencia, kriminalita, poruchy interpersonálnych vzťahov, požívanie omamných látok, krádeže, agresívne správanie, u detí záškoláctvo a pod., ktoré spolu tvoria príznaky porúch správania. (Oravcová, 2004, s. 67)

Vágnerová (1999, s. 274) poruchy správania charakterizuje „ako odchýlku v oblasti socializácie, kedy jedinec nie je schopný rešpektovať normy správania na úrovni zodpovedajúcej jeho veku, prípadne na úrovni svojich rozumových schopností.“

Vznik a vývin jednotlivých typov porúch správania je podmienený vnútornými a vonkajšími činiteľmi. Existujú prípady, kde sa vyskytuje kombinácia vnútorných aj vonkajších činiteľov, pričom jedna funkcia vystupuje ako spúšťajúca a druhá tento štartujúci proces podporuje.

Medzi *vnútorné činitele* patria osobitosti nervovej sústavy, vrodené vlastnosti, špecifiká procesu dozrievania CNS, choroby, úrazy. Medzi *vonkajšie činitele* patria nevhodné sociálne vplyvy zo strany rodinného prostredia, školy, rovesníkov a pod. <<http://www.zpmpvsr.sk>>

Správanie, ktoré sa odchyľuje od normy má tri základné typy ako správanie disociálne, asociálne a antisociálne. *Disociálne správanie* nie je spoločensky nebezpečné, no vymyká sa z noriem. Ide o také odchýlky v správaní, ktoré sú ovplyvniteľné a primeranými pedagogickými postupmi sa dajú zvládnuť. Zaráďujeme sem klamstvá, hašterivosť, nedisciplinovanosť, priestupky voči školskému poriadku, prejavy vzdoru, eventuálne iné odchýlky na báze neuróz ako sú tiky, nutkavé konanie, chorobná úzkosť, fóbie a pod. Od disociálneho správania je oveľa závažnejšie *asociálne*

správanie. Jedinec, ktorý preferuje správanie takéhoto typu porušuje spoločenské a morálne normy. V tomto prípade je náprava nevyhnutná, jednotlivec potrebuje špeciálno-pedagogickú starostlivosť. Patrí sem túlanie, záškoláctvo, drobné krádeže, sebapoškodzovanie, toxikománia., únik, alkoholizmus, závislosť od hier, sebevražda a pod. **Antisociálne správanie** je zo všetkých troch typov najzávažnejšie, nakoľko sa tu jedná o také protispoločenské správanie, ktoré porušuje právne normy, normy trestného zákona. Na označenie tohto stupňa porúch správania sa používajú termíny delikvencia a kriminalita. Zaraďujeme sem krádeže, vandalizmus, sexuálne delikty, ublíženie na zdraví ale aj vraždu. < <http://www.ti.rafael.sk>>

5.1 Vymedzenie pojmu rizikové správanie

Rizikové správanie narúša psychickú a sociálnu integritu jedinca, ktorý je charakteristický disociálnym správaním. Tento sociálno - patologický jav sa často vyskytuje u detí a mládeže. Hlavné formy rizikového správania sú delikventné správanie, konzumácia drog a alkoholických nápojov, sexuálne rizikové správanie, sebapoškodzovanie a samovražedné konanie. Pre takéto prípady existujú inštitúcie, ktoré sú zamerané na výchovný a prevýchovný proces jednotlivca. Zaraďujeme sem reedukačné a resocializačné zariadenia. V reedukačných centrách je dôraz kladený na prevýchovu sociálne a mravne narušených jedincov, u ktorých boli zistené nedostatky v sociálnej prispôsobivosti, v osobnostných vlastnostiach a charakterovom vývine. Resocializácia znamená spätné začlenenie do spoločnosti, keďže predchádzajúce deviantné správanie nebolo v súlade s právnymi, spoločenskými a etickými normami. Resocializácia nastupuje podľa Ondrejoviča (2005, s. 14) až vtedy „ak treba obnoviť, reštaurovať, znova vybudovať, príp. podstatným spôsobom korigovať hodnoty, normy, vzorce správania, postoje so svojimi zložkami, zvyky a obyčaje, ktoré vznikli, alebo sa aspoň rozbiehalo ich osvojovanie pred udalosťami, ktoré tento proces zabrzdili, zdeformovali alebo celkom zastavili.“

Medzi **faktory ovplyvňujúce vznik rizikového správania** zaraďujeme rodinu, školu, rovesnícku skupinu a samotnú osobnosť jednotlivca. Faktory rodinného prostredia, ktoré súvisia s rizikovým správaním sú napr. štruktúra rodiny, socioekonomická situácia rodiny, výchovný štýl, charakteristické vlastnosti rodičov, vzťah medzi dieťaťom a rodičom. Jeden z faktorov ovplyvňujúci vznik rizikového správania je aj škola,

s ktorou súvisia problémy mládeže, ako konzumácia alkoholu, záškoláctvo, fajčenie cigariet, vandalizmus, prejavy rasizmu, šikanovanie a pod. Rovesnícke skupiny majú buď pozitívny alebo negatívny vplyv na jednotlivca. V prípade negatívneho vplyvu registrujeme rizikové správanie. Osobnosť ako jeden z faktorov ovplyvňujúci vznik rizikového správania zhrňa hodnoty, očakávania, presvedčenia a postoje k sebe i druhým. Jedinci sú náchylnejší k rizikovému správaniu, keď majú väčšiu toleranciu k deviantnému správaniu a nízkemu sebahodnoteniu. <<http://is.muni.cz>>

Pokladali sme za potrebné spomenúť jednotlivcov postihnutých a narušených z rozličných dôvodov, ktorí majú sťažené podmienky pri začleňovaní sa do spoločnosti. Sú to ľudia, ktorí sa s postihnutím narodili, alebo k tomu počas života prišli napr. v dôsledku úrazu, alebo chorobou. Či už ide o mentálne, somatické alebo zmyslové postihnutie, pre jednotlivca tento stav predstavuje obrovskú záťaž po všetkých stránkach. Pomoc sa úspešne socializovať plnia rôzne organizácie, ktoré týmto jednotlivcom pomáhajú, obhajujú ich práva a postavenie v spoločnosti.

6. CIELE A PREDMET PRIESKUMU

Praktickú časť práce tvoril prieskum, v ktorom sme použili na zber informácií štandardizovaný rozhovor pomocou dotazníka. Pri dotazníkovej metóde (viď. Príloha) sme oslovili študentov deviateho ročníka Základnej Školy v Rožňave. Vychádzali sme z predpokladu, že napriek tomu, že našich respondentov tvorí mládež v pubertálnom veku, ktoré je charakteristické vzdorovitým a kritickým správaním sú vzťahy v rodine uspokojujúce a majú dobrý vplyv na ich zdravý vývin. Cieľom prieskumnej časti práce bolo poukázať na problematiku rodinných vzťahov a možnosti riešenia týchto situácií z pohľadu dieťaťa/žiaka. Určili sme si tri základné ciele empirického prieskumu.

Cieľ

Hlavným cieľom nášho prieskumu bolo zistiť do ktorej skupiny sa zaraďujú naši respondenti v súvislosti so štruktúrou a funkčnosťou rodiny.

Čiastkové ciele

Ďalej sme zisťovali aké výchovné metódy a tresty sa preferujú v rodinách našich respondentov. Taktiež sme skúmali názory ako často a kvôli čomu sa v rodinách opýtaných vyskytujú konflikty a v čom vidia naši respondenti nápravu resp. čo by sa podľa nich malo v rodine utužiť.

Na základe cieľov sme si stanovili nasledovné úlohy:

- naštudovať odbornú literatúru týkajúcu sa danej problematiky stresu,
- určiť ciele práce,
- vypracovať dotazník,
- realizovať prieskum,
- spracovať a vyhodnotiť výsledky prieskumu,
- analyzovať a zovšeobecniť dosiahnuté výsledky,
- zo získaných výsledkov stanoviť závery.

Predmetom nášho prieskumu bola analýza názorov a postojov respondentov, v súvislosti s problematikou rodiny a rodinných vzťahov, ktorých vzorku tvoria študenti deviateho ročníka Základnej Školy Zoltána Fábryho v Rožňave, vo veku 14 a 15 rokov.

6.1 Metodika prieskumu

Pre získanie a spracovanie prieskumných dát projektu sme sa rozhodli použiť dotazníkovú metódu, ako prostriedok zhromažďovania údajov, a zároveň merný prostriedok názorov a postojov študentov. Predmet rozhovoru v dotazníku je závislý na tom, čo sa chceme o pozorovaných skutočnostiach dozvedieť, aké ciele otázkami sledujeme.

Našimi otázkami v dotazníku skúmame najmä postoje a názory respondentov o kvalite a vzťahoch v ich rodinnom prostredí.

Dotazník je anonymný a obsahuje 11 otázok. Väčšina otázok má zatvorenú formu, respondenti mali možnosť odpovedať zakrúžkovaním vhodnej odpovede, z radu nami určených odpovedí. V niektorých otázkach sme jednu odpoveď nechali otvorenú, v prípade, že respondentom konkrétne možnosti nevyhovovali. Túto možnosť respondenti využívali zriedka.

Dotazníky sme rozdali 100. Všetky sa nám vrátili kompletne vyplnené a vyhovujúce. K spracovaniu získaných odpovedí boli použité matematicko-štatistické metódy, triedenie a sumarizácia údajov a z logických sme využili analýzu a generalizáciu. Postupovali sme kvantitatívnym spracovaním frekvencie výskytu jednotlivých odpovedí. Odpovede sme percentuálne spracovávali a následne graficky znázornili.

6.2 Interpretácia prieskumnej vzorky

V prieskumnej časti práce sme uviedli výsledky týkajúce sa rodiny a rodinných vzťahov. Výber respondentov bol zameraný na žiakov základnej školy v Rožňave. nášho prieskumu sa zúčastnilo celkovo 100 respondentov. Vzor dotazníka sa nachádza v prílohe. Prieskumnú vzorku tvorilo 42 chlapcov a 58 dievčat vo veku 14 až 15 rokov. Percentuálne zastúpenie chlapcov bolo 42 % a dievčat 58 %. (vid'. tabuľka 4). V grafickom znázornení boli udávané absolútne hodnoty v číslach a percentách.

Tabuľka 4: Rozdelenie respondentov podľa pohlavia

Pohlavie	Počet respondentov	%
Chlapci	42	42
Dievčatá	58	58
Spolu	100	100

Zdroj: *vlastná interpretácia*

Tabuľka 5: Rozdelenie respondentov podľa veku

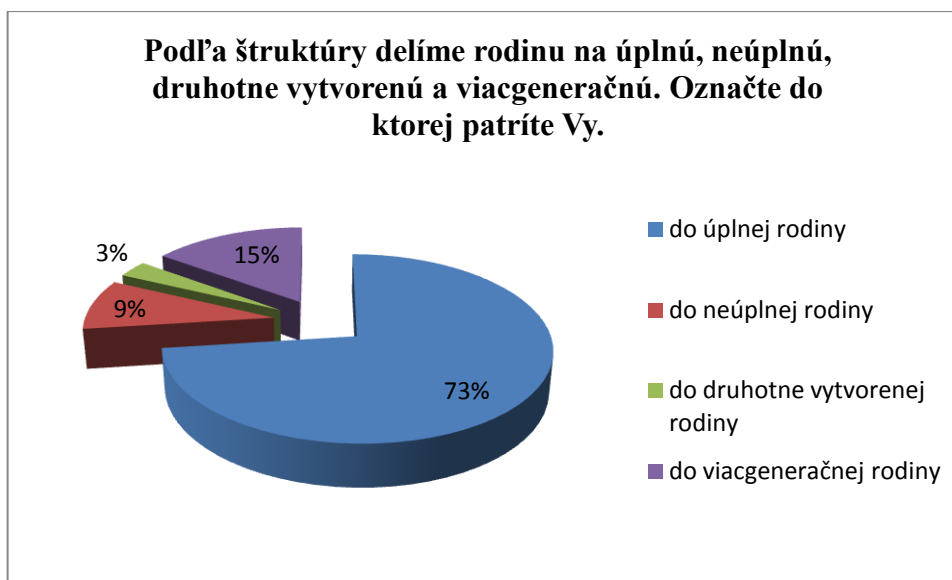
Veková kategória	Počet	%
14 rokov	56	56
15 rokov	44	44
Spolu	100	100

Zdroj: *vlastná interpretácia*

6.3 Analýza a interpretácia výsledkov prieskumu

Cieľom nášho prieskumu bolo zistiť názory respondentov na ich rodinnú situáciu, vzťahy v rodine, aké výchovné štýly sa u nich preferujú zo strany rodičov, na vzniknuté konflikty a na celkovú prevládajúcu atmosféru v ich rodinnom prostredí.

Graf 1: Vyhodnotenie otázky č. 1 pomocou grafického znázornenia

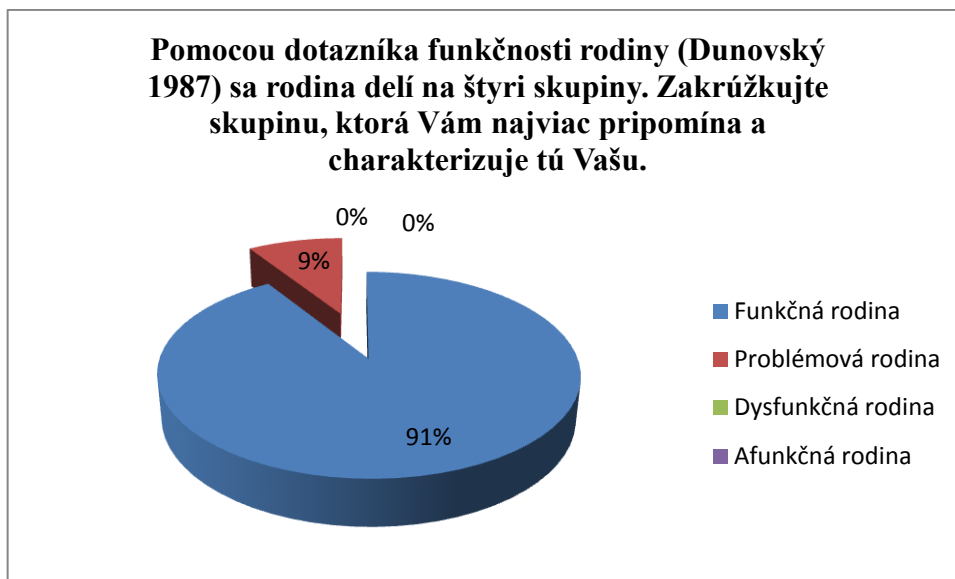
Zdroj: *vlastná interpretácia*

Prvá uzavretá otázka v dotazníku znela: „**Podľa štruktúry delíme rodinu na úplnú, neúplnú, druhotne vytvorenú a viacgeneračnú. Označte do ktorej patríte Vy.**“ Najväčší počet 73 % respondentov odpovedalo, že patria do úplnej rodiny, 9% opýtaných do neúplnej rodiny. 15 % respondentov zakrúžkovalo, že patria do viacgeneračnej rodiny a len 3% označilo patričnosť do druhotne vytvorenej rodiny.

Ako sme už v teoretickej časti spomínali, rodina je základná sociálna jednotka v spoločnosti. Dieťaťu od mala vstúpuje mravné a kultúrne hodnoty, má zásadný vplyv pri jeho začleňovaní sa do spoločnosti a pri vytváraní a rozvíjaní jeho osobnosti. Na základe odpovedí našich respondentov sme zistili, že väčšina patrí do úplnej rodiny, ktorá je charakteristická tým, že naplňuje všetky funkcie v dostatočnej miere. V neúplnej rodine v ktorej žije 9% našich respondentov chýba vzor, chýbajú putá na druhé pohlavie, keďže jeden z rodičov chýba. Pokladali sme za potrebné spomenúť viacgeneračnú rodinu, ktorá je typická tým, že v jednej domácnosti žije viac generácií. Takéto riešenie využíva v súčasnosti mnoho mladých párov kvôli ekonomickému stresu, finančným a bytovým problémom. Keďže kvalita rodinného prostredia ovplyvňuje zdravý vývin jednotlivca, toto riešenie má pozitívne aj negatívne stránky. Negatívnu stránku tvorí tzv. „spájanie minulosti s prítomnosťou“ alebo staranie sa do výchovy vnúčat, napr. rozmaznávanie. Do druhotne vytvorenej rodiny patrí nepatrná

menšina našich respondentov. Tento typ rodiny vzniká po rozvode alebo po úmrtí jedného rodiča.

Graf 2: Vyhodnotenie otázky č. 2 pomocou grafického znázornenia

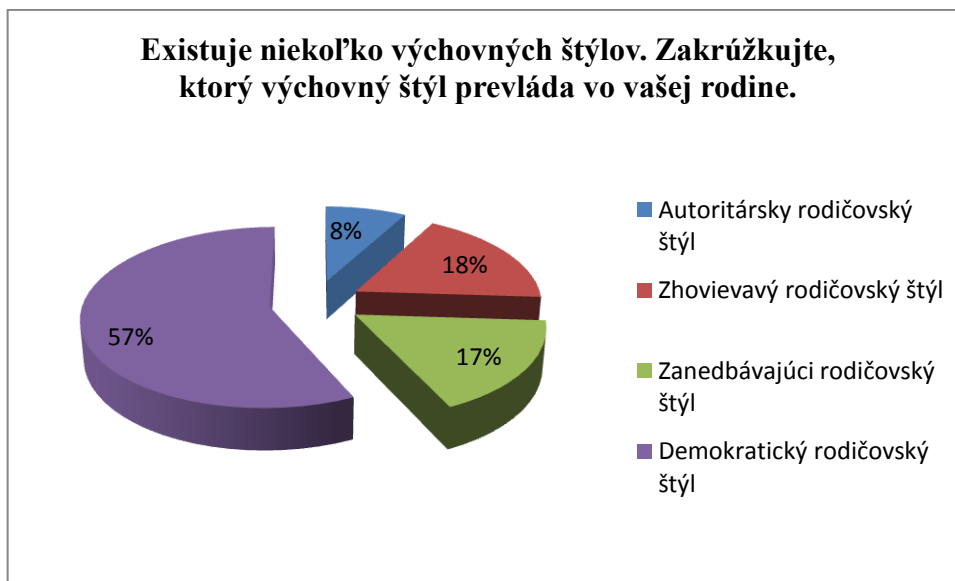

Zdroj: *vlastná interpretácia*

Druhá otázka znela: „Pomocou dotazníka funkčnosti rodiny (Dunovský 1987) sa rodina delí na štyri skupiny. Zakrúžkujte skupinu, ktorá Vám najviac pripomína a charakterizuje tú Vašu.“ Najviac 91 % respondentov potvrdilo, že pochádzajú z funkčných rodín. 9 % opýtaných patrí do problémovej rodiny. K dysfunkčnej a afunkčnej rodine sa nikto z opýtaných nehlásil.

Funkčná rodina, ku ktorej sa hlásila veľká väčšina našich respondentov je zo všetkých štyroch typov najpozitívnejšia. Je to rodina bez narušenia, ktorá sa vyznačuje schopnosťou zabezpečiť pre svoje dieťa dobrý a zdravý vývin. Ani rodina problémová sa nepovažuje za závažnú, pretože problémy, ktoré sa vyskytujú v tejto sociálnej skupine sú riešiteľné, rodinný systém a zdravý vývin maloletého vážnejšie neohrozujú. K dysfunkčnej rodine sa z opýtaných nehlásil nikto. V tejto rodine sa vyskytujú vážnejšie poruchy, ktoré bezprostredne ohrozujú, poškodzujú rodinu ako celok a výchovu detí. V afunkčnej rodine sú poruchy natoľko závažné, že deti musia byť umiestnené do náhradnej rodinnej výchovy, keďže rodina ohrozuje nielen zdravý vývoj ale aj existenciu potomkov.

Graf 3: Vyhodnotenie otázky č. 3 pomocou grafického znázornenia

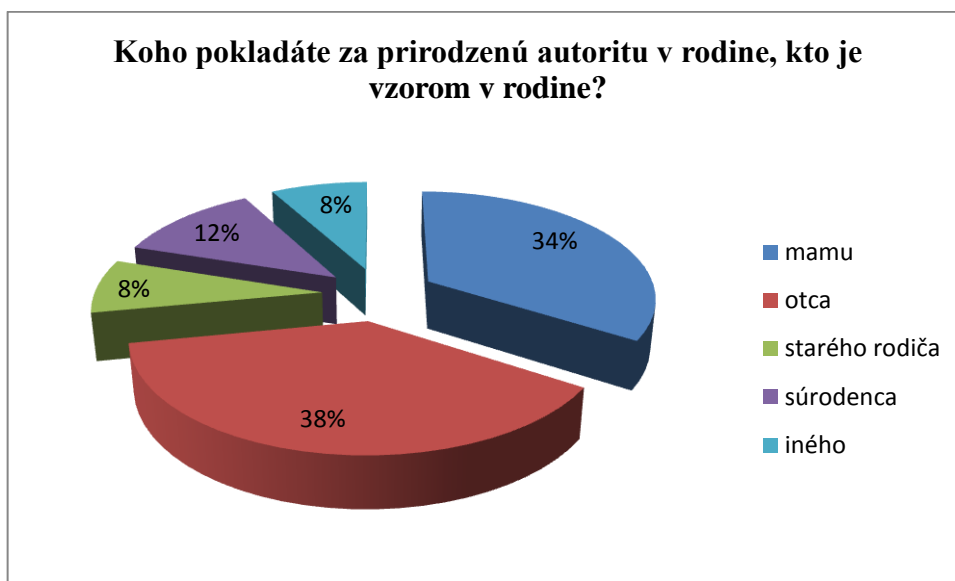

Zdroj: *vlastná interpretácia*

V ďalšej časti sme sa pýtali: „**Existuje niekoľko výchovných štýlov. Zakrúžkujte, ktorý výchovný štýl prevláda vo vašej rodine.**“ Najväčší počet 57 % respondentov potvrdilo, že v ich rodinnom prostredí prevláda demokratický výchovný štýl. 18 % jedincov odpovedalo, že ich rodičia preferujú rodičovský štýl zhovievavý. 17 % opýtaných respondentov označilo zanedbávajuci a 8 % autoritársky výchovný štýl.

Táto otázka jednoznačne potvrdila, že vo veľkej väčšine rodín prevláda demokratický rodičovský štýl, ktorý ako pre rodiča tak aj na maloletého vplýva najlepšie, nakoľko rodič pôsobí na dieťa prirodzenou autoritou, akceptujúc jeho potreby a požiadavky. Zhovievavý rodičovský štýl označilo 18 % jedincov, podľa ktorých ich vzťah s rodičmi je skôr kamarátsky. Keďže v takomto prípade je nízka miera požiadaviek zo strany rodičov, jedinec má viac priestoru na kamarátske vzťahy a ľahko sa môže dostať do nesprávneho prostredia. 17 % opýtaných označilo prevládajúci štýl výchovy v rodine ako zanedbávajuci, ktorý sa vyznačuje prílišnou zamestnanosťou rodičov. V súčasnej dobe kvôli pracovnému vyťaženiu je tento rodičovský výchovný štýl častejší. Najmenší počet respondentov si myslí, že rodičia preferujú autoritársku rodičovskú výchovu, ktorá sa charakterizuje presadzovaním autority a prílišnou prísnosťou rodičov.

Graf 4: Vyhodnotenie otázky č. 4 pomocou grafického znázornenia

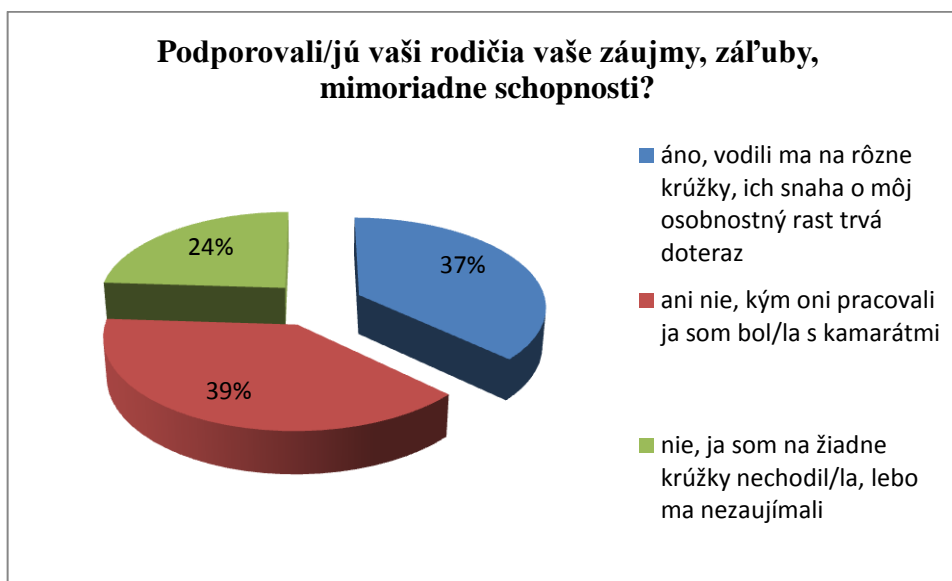

Zdroj: *vlastná interpretácia*

Štvrtá otázka v dotazníku bola: „**Koho pokladáte za prirodzenú autoritu v rodine, kto je vzorom v rodine?**“ Táto otázka obsahovala 5 možnosti výberu. Najviac 38 % žiakov tvrdilo, že za prirodzenú autoritu pokladá otca. Len o štyri percent menej, presne 34 % respondentov odpovedalo, že túto pozíciu v rodine má mama. 12 % opýtaných vidí autoritu v súrodencovi, 8 % v starom rodičovi a taktiež 8 % v niekom inom.

Najväčší počet opýtaných za vzor a autoritu pokladá rodičov, otca a mamu. Vzťah medzi rodičom a dieťaťom je veľmi dôležitý a dovoľme si tvrdiť, že najdôležitejší v jeho vývoji a výchove. Autorita znamená vážnosť a úctu. Rodičia sú pri dieťati od narodenia. Starajú sa o jeho osobnostný a profesionálny rozvoj, materiálnu pohodu, vstúpajú do neho mravné a kultúrne hodnoty. Takto sa vyjadřila viac ako polovica opýtaných respondentov pri výbere odpovede na túto otázku.

Graf 5: Vyhodnotenie otázky č. 5 pomocou grafického znázornenia

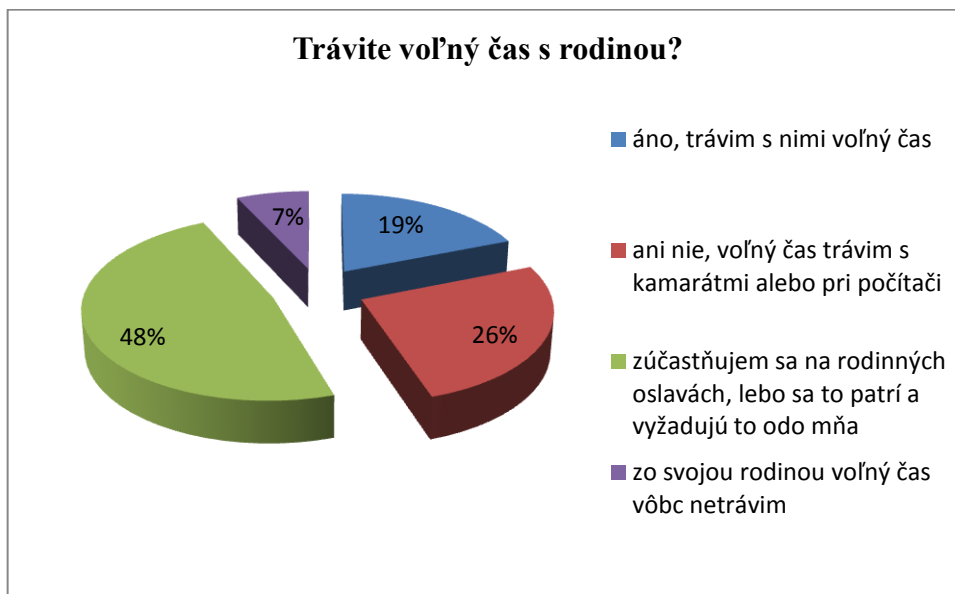

Zdroj: *vlastná interpretácia*

Ďalšia otázka znela: „**Podporovali/jú rodičia vaše záujmy, záľuby, mimoriadne schopnosti?**“ Odpoveď „áno, vodili ma na rôzne krúžky a ich snaha o môj osobnostný rast trvá doteraz“ zakrúžkovalo 37 % respondentov, odpoveď „ani nie“ označilo 39 % opýtaných, 24 % respondentov, ktorí označili, že „rodičia ich na žiadne krúžky nevodili, lebo ich takéto aktivity nezaujímali.“

Rodičia by mali viesť svoje deti tak, aby ich naučili veriť vlastným schopnostiam a vytvoriť im priestor tieto schopnosti rozvinúť, podporovať ich záujmy a záľuby. Pre 37 % respondentov je táto skutočnosť samozrejmosťou, nakoľko ich rodičia podporovali aj podporujú rozvoj ich schopností. Najviac respondentov trávilo voľný čas s kamarátmi, pokiaľ ich rodičia pracovali. Môže za to pracovná vyťaženosť a možno aj financie, lebo vo väčšine prípadov sa za záujmové krúžky platí. Sú aj takí, ktorým tieto aktivity vôbec nechýbajú a nemajú záujem sa na nich zúčastniť.

Graf 6: Vyhodnotenie otázky č. 6 pomocou grafického znázornenia

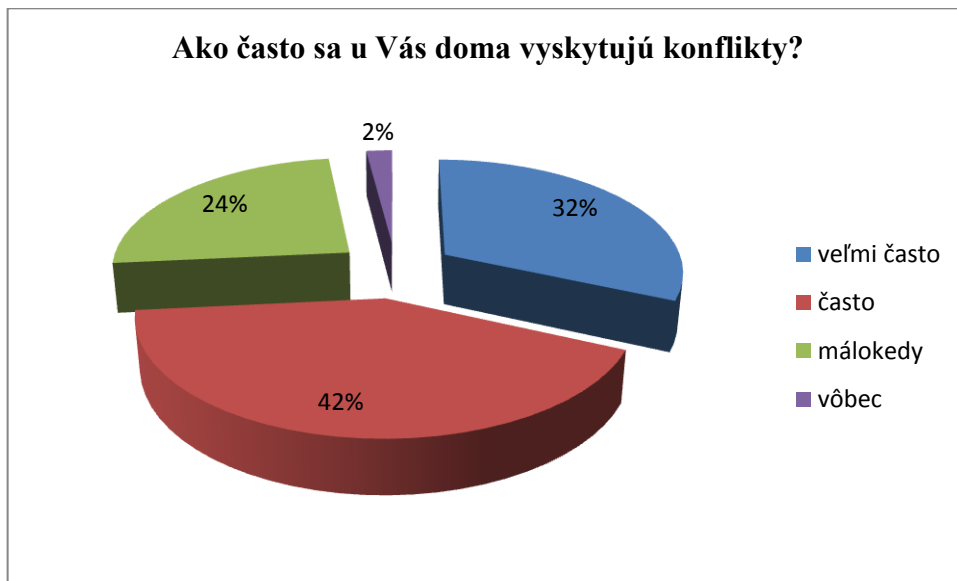

Zdroj: *vlastná interpretácia*

V ďalšej časti sme sa pýtali: „**Trávite voľný čas s rodinou?**“ Najväčší počet 41 % respondentov odpovedalo, že sa zúčastňujú na rodinných oslavách len vtedy, pokiaľ sa to od nich vyžaduje. 26 % respondentov potvrdilo, že voľný čas trávia v kruhu kamarátov. 19 % opýtaných uviedlo, že voľný čas trávia s rodičmi a 7 % opýtaných so svojou rodinou vôbec netrávi voľné chvíle.

Voľno časové aktivity na rozvoj osobnosti jednotlivca v našom prípade na mladú dospelujúcu generáciu majú veľký význam. Respondenti nášho dotazníka, ako sme už spomínali tvoria deviataci základnej školy, ktorých správanie a konanie ovplyvňuje puberta. Je to obdobie, keď sa ich pozornosť sústreďuje skôr na kamarátske vzťahy ako rodinné. Tento fakt môže byť dôvodom toho, že 26 % respondentov voľný čas trávi s kamarátmi a nie s rodinou. Rodičia, aj keď rešpektujú čoraz búrlivejšie správanie svojho potomka v pubertálnom veku, vyžadujú aby sa zúčastňovali na rodinných oslavách a sviatkoch s cieľom utužiť rodinné putá.

Graf 7: Vyhodnotenie otázky č. 7 pomocou grafického znázornenia

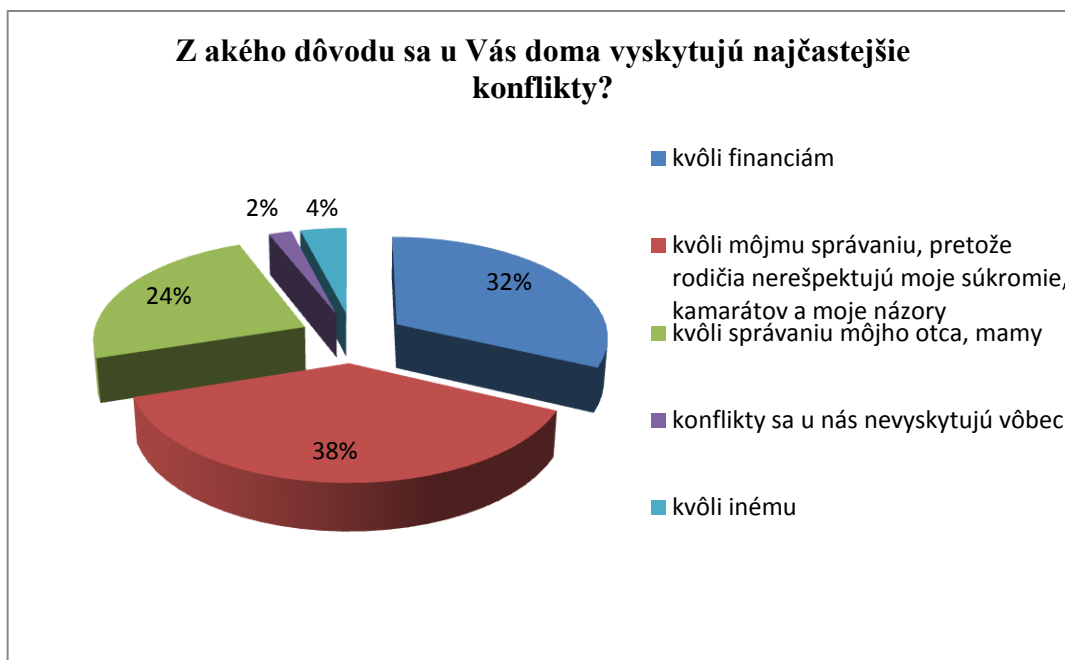

Zdroj: *vlastná interpretácia*

V siedmej otázke sme sa pýtali: „**Ako často sa u Vás doma vyskytujú konflikty?**“ Táto otázka v dotazníku obsahovala 4 položky. Najväčší počet 42 % respondentov potvrdilo, že v ich rodine sa konflikty vyskytujú často, 32 % jedincov zakrúžkovalo odpoveď veľmi často. Málokedy sa vyskytujú konfliktné situácie v rodine u 24 % opýtaných, 2 % respondentov zakrúžkovali odpoveď vôbec.

Konflikty môžeme definovať ako situácie, keď dôjde k nedorozumeniu medzi dvoma alebo viacerými ľuďmi, v našom prípade medzi členmi v rodine. Aj vo funkčnej t.j. neklinickej rodine dochádza občas ku konfliktom. Dôležité je, aby vzniknuté hádky a nedorozumenia vedeli členovia rodiny vyriešiť medzi sebou pokojným spôsobom. V rodinách, kde sú konflikty na dennom poriadku dochádza k úpadku rodinnej harmónie a pokoja. Príkladom je dysfunkčná rodina, kde konflikty tvoria súčasť života rodiny. Časté hádky a konflikty v rodine poškodzujú duševnú stabilitu maloletého a tiež jeho osobnostné smerovanie. Z nášho prieskumu sa zistilo, že v rodinách našich respondentov ku konfliktom dochádza často. Na príčinu konfliktov sme sa pýtali v nasledujúcej otázke.

Graf 8: Vyhodnotenie otázky č. 8 pomocou grafického znázornenia

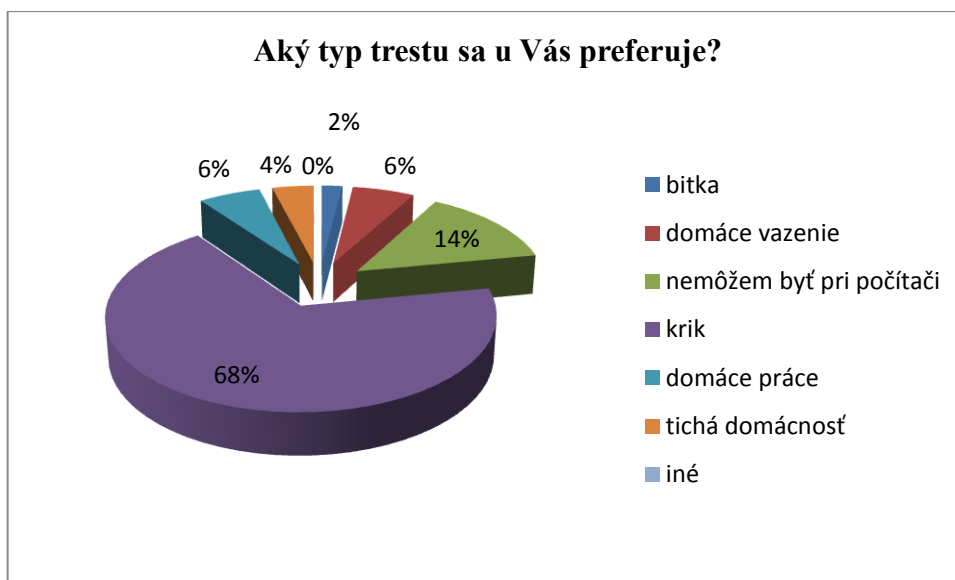
Zdroj: *vlastná interpretácia*

Ďalšia uzatvorená otázka, uvedená v dotazníku bola: „**Z akého dôvodu sa u Vás doma vyskytujú najčastejšie konflikty?**“ 38 % respondentov odpovedalo, že konflikty sa vyskytujú kvôli ich správaniu, ďalších 32 % označilo odpoveď kvôli financiám, 24 % jedincov tvrdí, že konflikty vyvolávajú ich rodičia, 4 % respondentov označilo odpoveď kvôli inému a ostatné 2 % opýtaných tvrdí, že sa konflikty u nich nevyskytujú vôbec .

Najviac respondentov zakrúžkovalo odpoveď, že konflikty sa u nich vyskytujú kvôli ich správaniu, nakoľko rodičia nerešpektujú ich súkromie, kamarátov a názory. Zdieľame názor, že puberta je obdobie prevratných zmien, kedy dochádza k nielen fyzickým ale aj psychickým zmenám. Jednotlivci tejto vekovej kategórie sa vyznačujú náladovosťou, prchkými názormi, nesúhlasia so žiadnym iným názorom, snažia sa nebyť obmedzení. Vo väčšine prípadov kvôli tomuto správaniu dochádza ku konfliktom medzi rodičom a dieťaťom. Až 32 % respondentov označilo, že v ich rodinnom živote sú peniaze častý zdroj konfliktov. Zlá finančná situácia trápi čoraz viac rodín. Pre maloletého je také prostredie veľmi zaťažujúce, kdeže žije v prostredí plného konfliktov a napätia. Niektorí respondenti označili odpoveď, že konflikty sa u nich vyskytujú kvôli

správaníu otca či matky. Príkladom tohto názoru, môže byť správanie otca alkoholika, kvôli ktorému sa v rodine vyskytujú spory.

Graf 9: Vyhodnotenie otázky č. 9 pomocou grafického znázornenia

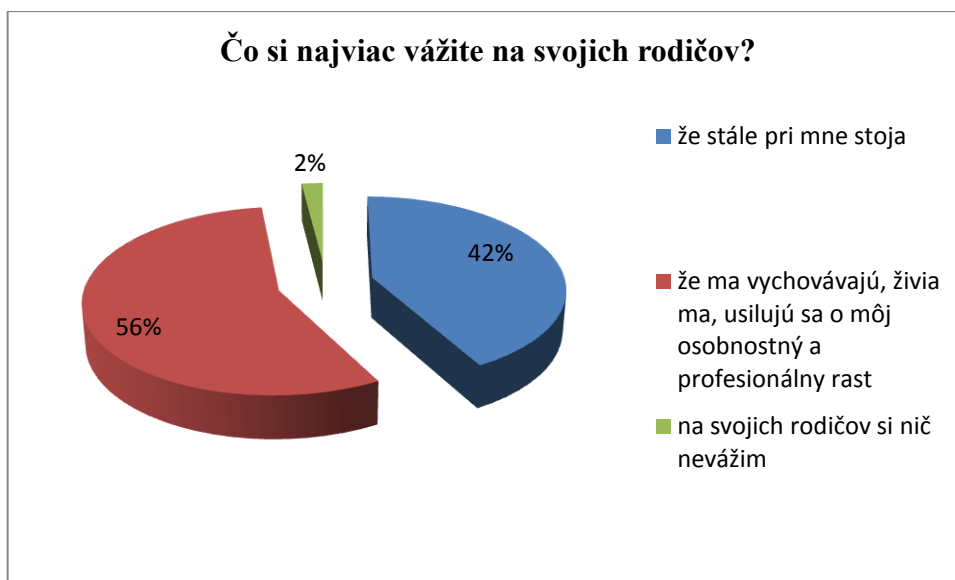

Zdroj: *vlastná interpretácia*

Deviata otázka znela: „Aký typ trestu sa u Vás preferuje?“ Táto otázka v dotazníku obsahovala 7 položiek. Najväčší počet 68 % respondentov potvrdilo, že v ich rodine sa ako typ trestu preferuje krik, 14 % jedincov zakrúžkovalo odpoveď nemôžem byť pri počítači. 6 % opýtaných označilo odpoveď domáce väzenie a tiež 6 % domáce práce, 4 % respondentov zakrúžkovalo tichú domácnosť, 2 % iné. Bitku nezakrúžkoval ani jeden z respondentov.

Z odpovedí väčšiny respondentov vyplýva, že ich rodičia trestajú krikom a výčitkami. Podľa Zákona o rodine by rodičia mali použiť pri výchove primerané výchovné prostriedky. Je dôležité, aby pri treste nebolo ohrozené zdravie dieťaťa, jeho duševný, telesný a citový vývoj. Preto je treba pri treste zvoliť miernejšiu formu a nikdy nebiť dieťa po tvári a po hlave. Psychológovia tvrdia, že najlepším spôsobom ako dieťa vychovať je systém odmien a dohody. Dohoda je výsledkom kompromisu medzi rodičom a dieťaťom. Znamená to, dať priestor maloletému vyjadriť svoje názory a predstavy napr. o čase príchodu domov.

Graf 10: Vyhodnotenie otázky č. 10 pomocou grafického znázornenia

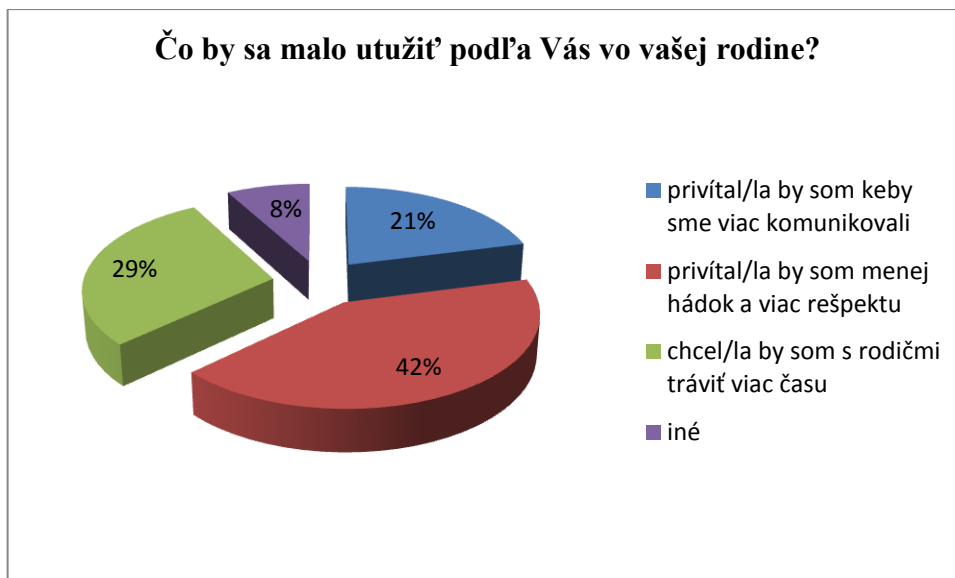

Zdroj: *vlastná interpretácia*

V desiatej otázke sme sa pýtali: „**Čo si vážiš na svojich rodičoch?**“. Táto otázka v dotazníku obsahovala 3 položky. Najväčší počet 56 % respondentov potvrdilo, že si na rodičoch najviac váži, že stále pri nich stoja. 42 % jedincov zdieľa názor, že si na rodičoch najviac váži výchovu a úsilie o ich osobnostný a profesionálny rast. 2 % z respondentov si rodičov nevážia.

Rodina je považovaná za základný pilier spoločnosti. Je veľké šťastie vyrastať v rodine, kde manželia/partneri hovoria medzi sebou úctivo a s rešpektom. Atmosféra v takejto rodine je priateľská a láskyplná. Takýto rodičia prostredníctvom svojho správania a konania dávajú všetky dôvody na to, aby si ich deti vážili. Úcta je trvalý vzťah ocenenia druhého, prejavuje sa ochotou a poslušnosťou. Pravdaže v každej rodine sa z času na čas vyskytujú problémy a konflikty. V takom prípade vládne v rodinnom prostredí napätá atmosféra. Nie je to však dôvod na to, aby sme si rodičov nevážili. Koniec koncov keď si dieťa rodičov nevážia, nemá k nim úctu, ťažko bude v budúcnosti rešpektovať aj iné osoby. Z odpovedí našich respondentov vyplýva, že rozmýšľajú podobne.

Graf 11: Vyhodnotenie otázky č. 11 pomocou grafického znázornenia

Zdroj: *vlastná interpretácia*

Posledná otázka v dotazníku znela: „**Čo by sa malo utužiť podľa Vás vo vašej rodine?**“ 42 % respondentov odpovedalo, že by privítali, keby v ich rodine sa vyskytovalo menej hádok a viac rešpektu. 29 % označilo, že by chceli s rodičmi tráviť viac času, 21 % jedincov tvrdí, že by privítali viac komunikácie zo svojimi rodičmi. 8 % respondentov označilo kolónku iné, kde sa vyskytovali odpovede ako napr. dôvera, alebo privítal by som keby ma púšťali bez hádok na diskotéku, keby mi dali viac voľnosti, keby prijali mojich kamarátov atď.

Z odpovedí našich respondentov sa zistilo, že by najviac privítali menej hádok a viac rešpektu. Zdravá rodina učí svojich členov vzájomného rešpektu. Existujú však situácie, keď dôjde medzi členmi v rodine ku konfliktu, ktoré sa vyúsťujú do ostrých hádok, slov, nepochopení. Riešením tohto problému je kvalitná komunikácia, ktorá má význam pre duševné zdravie a celkovú pohodu v rodine. Psychológovia tvrdia, že k základnému pravidlu šťastnej rodiny patrí komunikácia. 29 % opýtaných potvrdilo, že by boli radi, keby mohli s rodinou tráviť viac času. Tento priestor a čas venovaný rodine prospieva ako aj dospelým tak aj deťom, nakoľko spoločne strávený čas predovšetkým upevňuje vzájomné vzťahy v rodine, aj keď môže obsahovať rozdielne aktivity.

6.4 Diskusia

Cieľom nášho prieskumu bolo zistiť pomocou štruktúrovaného dotazníka do ktorej skupiny sa zaraďujú naši respondenti v súvislosti so štruktúrou a funkčnosťou rodiny. Tieto otázky tvorili prvú časť nášho dotazníka. Zistili sme, že veľká väčšina našich respondentov patrí do úplnej a funkčnej rodiny, čo predstavuje najpozitívnejšie, najstabilnejšie rodinné prostredie, ktoré je schopné plniť všetky funkcie rodiny v dostatočnej miere. Táto kombinácia úplnosti a funkčnosti predstavuje pre maloletého najlepšiu rodinnú atmosféru a pomery, pre jeho zdravý vývin.

Ďalej sme zisťovali aké výchovné metódy a tresty sa preferujú v rodinách našich respondentov. Pomocou dotazníka a odpovedí našich respondentov sme zistili, že vo väčšine rodín prevláda demokratický výchovný štýl, čo značí najpozitívnejšie rodinné súžitie rodičov a detí. Ako trest sa vo väčšine prípadov preferuje krik a slovné napomenutie.

Ďalším cieľom nášho prieskumu bolo poukázať na výskyt konfliktov v rodinách opýtaných a prevenciu resp. nápravu týchto konfliktných situácií. Zistilo sa, že skoro v každej rodine sa konflikty vyskytujú. Respondenti vo väčšine tieto spory pripisujú sebe a svojmu správaniu a taktiež rodičom, ktorí nerešpektujú ich kamarátov, súkromie, názory. Za zvýšený výskyt konfliktov v rodine môže aj finančná situácia a správanie sa rodičov, uviedli respondenti.

Zistili sme, že konflikty a nápravu rodinných vzťahov vidia respondenti v skutočnosti, ak sa budú členovia rodiny viac rešpektovať a menej sa hádať. Sústredili by sa viac na vzájomnú komunikáciu a spoločne využitý voľný čas.

Náš prieskum sa zamerával najmä na rodinu a rodinné vzťahy. Zistilo sa, že respondenti si svojich rodičov vážia a pokladajú ich za autoritu. Zistilo sa, že rodičia podporujú mimoriadne schopnosti svojich detí, existujú však prípady, kedy kvôli pracovným povinnostiam deti trávia voľné chvíle s kamarátmi. Ďalej sa zistilo, že voľný čas žiaci deviateho ročníka trávia najmä s kamarátmi, alebo pri počítači, s rodinou len v prípade osláv a sviatkov.

ZÁVER

Na záver možno konštatovať, že osobnosťou sa človek nerodí. Narodí sa anatomickými a psychickými dispozíciami, ktoré môže využiť v prospech seba aj iných. Osobnosť vzniká konaním v skutočnom živote, ktorý sa skladá z časových úsekov. Vzniká, postupne sa formuje vplyvom okolia, výchovy, sebvýchovy, vlastnej aktivity jednotlivca.

Zámerom diplomovej práce bolo podanie uceleného obrazu o socializácii a vývine osobnosti. V praktickej časti sme zistili, že pre veľkú väčšinu našich respondentov je zo strany rodiny vytvorený optimálny základ na to, aby sa stali plnohodnotnými členmi spoločnosti. Naša mládež, naša budúcnosť. Základom podľa Rodgersa je úcta človeka k človeku, schopnosť empatie a tvorivosť. Iba tvorivá atmosféra, vzájomná podpora, bez negatívnych zásahov primárneho i sekundárneho prostredia je zárukou napredovania mladého človeka, rozvoja jeho osobnosti, v duchu iniciatívy, kreativity. To všetko za predpokladu, že bude mať vytvorené vhodné podmienky a možnosti...

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- AULITIS, Jozef. 2005. *Rodina a jej výchovné poslanie*. In: *Rodina a škola*, roč. LIII, č. 5, s. 13. ISSN 0231-6463.
- BAKOŠOVÁ, Zlatica. – MACHÁČEK, Ladislav a kol. *Mládež ako aktér sociálnej zmeny*. 1. vyd. Trnava : KP FF UM, 2009. ISBN 978-80-8105-096-1.
- BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika*. 1. vyd. Bratislava : FFUK, 1994. ISBN 80-223-0817-X.
- BALCAR, Karel. *Úvod do štúdie psychológie osobnosti*. 1. vyd. Bratislava : MACH, 1991.
- BOROŠ, Július. *Základy sociálnej psychológie*. 1. vyd. Bratislava : Iris. 2001. ISBN-10 80-89018-20-3.
- BŮZEK, Antonín. 2006. *Výchova človeka ako personalizácia, socializácia a enkulturácia*. In: *Vychovávateľ*, roč. LII, č. 5, s. 2-5. ISSN 0139-6919.
- ČEKANOVÁ, Slávka. 2003/2004. *Emocionalizácia a socializácia dieťaťa hrou*. In: *Naša škola*. roč. 7, č. 4, s. 20-21.
- DURÍČEK, Milan. *Trendy pohybovej rekreácie a súčasný životný štýl*. 1. vyd. Rožňava: Ústav vzdelávania v Rožňave. 2007. ISBN 978-80-891-68 -20-0
- FRANKOVSKÝ, Miroslav. – KENTOŠ, Michal. *Psychológia práce a organizácie*. 1. vyd. Košice : Spoločenský ústav SAV, 2006. ISBN 80-969628-0-9.
- GREISINGER , Jaroslav. *Psychológia a sociológia*. 1. vyd. Martin : Osveta, 1977. ISBN 70 058 77.
- GREISINGER, Jaroslav. – JOBÁNKOVÁ, Marta. *Základy psychológie pre SZP*. 1. vyd. Martin : Osveta, 1990. ISBN 10-80-217-0123-4.
- HATÁR, Ctibor. 2007. *Socializácia v centre záujmu sociálnej pedagogiky*. In: *Vychovávateľ*, roč. LIV, č. 7, s. 23-26. ISSN 0139-6919.
- HATÁR, Ctibor. 2003. *Výchova a socializácia – elementárne pojmy sociálnej pedagogiky*. In: *Vychovávateľ*. roč. 49, č. 4, s. 14-15 .
- HEJDIŠ, Milan. – KOZON. Antonín a kol. *Profesionálna rodina*. 1. vyd. Trenčín : SpoSoIntE, 2011. ISBN 978-80-89533-03-9.
- KOZONĚ, Antonín. – HEJDIŠ. Milan a kol. *Sociálna a ekonomická integrácia a dezintegrácia v bezpečnosti jedinca a spoločnosti*. 1. vyd. Trenčín : SpoSoIntE, 2011. ISBN 978-80-89533-02-2.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília a kol. *Úvod do pedagogiky*. 1. vyd. Trnava : Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978- 80 -8082 -145- 6.

KOSOVÁ, Beáta. 2001. *Rozvoj osobnosti žiaka*. In: *Pedagogická revue*. roč. 53, č. 1, s. 97-100. ISSN 1335-1982.

LUKÁČ, Ján. *Filozoficko – sociologické aspekty riadenia manažmentu*. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2003. ISBN 80-8055-768-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha : Academia, 1999. ISBN-10 80-200-0690-7.

NOVOTNÁ, Alena. 2003. *Význam rituálov a sociálnych vzťahov v socializácii dieťaťa*. In: *Vychovávateľ*, roč. 48, č. 6, s. 10-11.

ONDREJOVIČ, Peter. – BUNČÁK, Ján. *Socializácia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže : príspevok k riešeniu problémov sociológie výchovy a mládeže*. 1. vyd. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. ISBN-13 978-80-224-0476-1.

ONDREJOVIČ, Peter. 2004. *Môže zohrať kategória socializácie v pedagogike integráciu funkciu?* In: *Pedagogická revue*, roč. LVI, č. 2, s. 190-206.

ONDREJOVIČ, Peter. 2002. *Teórie socializácie v sociálnej práci*. In: *Sociálna práca a zdravotníctvo*. roč. 3, č. 3-4, s. 116-142. ISSN 1336-1031.

ONDREJOVIČ, Peter. 2005. *Predstavenie jestvujúcich teórií socializácie*. In: *Čistý deň*. roč. 3, č. 4, s. 14-15. ISSN 1336-4243.

ORAVCOVÁ, Jitka. *Sociálna psychológia*. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2004. ISBN 80-8055-980-5.

PARDEL, Tomáš. *Základy všeobecnej psychológie*. 2. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. ISBN 978-80-7146-546-0.

PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika voľného času*. 3. aktualizované vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 10-80-7178-711-6.

PODMANICKÝ, Ivan. *Axiologické východiská výchovy v rodinnom prostredí*. In: *O výchove v rodine: Zborník referátov z konferencie, Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo*, s. 41-47.

POLGÁRYOVÁ, Eva. 2008. *Školské zručnosti: Rozvíjame osobnosť predškolača*. In: *Dieťa nielen pre rodičov*, roč. XIV, č. 4, s. 36-37. ISSN 1335-0919.

RUISEL, Imrich a kol. *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. 1. vyd. Bratislava : Ústav experimentálnej psychológie SAV, 2006. ISBN 88910-20-X.

SOPÓCI, Ján. – BUZÍK Bohumil. *Základy sociológie*. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1995. ISBN-13 978-80-08-00042-0 ISBN-10 80-08-00042-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 444 s. ISBN 80-7178-678-0.

VONDRÁČKOVÁ, Petra. *Sociálna prevencia*. IV. ročník. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2/2009. ISSN 1336-9679.

VÝROST, Jozef a kol. *Aplikovaná sociálna psychológia*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

Čo sú poruchy správania? [online]. [cit 2012-01-15]. Dostupné na WWW: <http://www.zpmpvsr.sk/dokum/pripad_mp_vp.pdf>.

FÍGEL, J. *Rodina v globalizovanom svete*. [online]. [cit 2012-01-02]. Dostupné na WWW: <http://www.teoforum.sk/?id=3&view_more=331>.

KÉRY, G. *Vplyv osobností (iných vzorov) pre etické formovanie mladého človeka*. [online]. [cit 2012-02-12]. Dostupné na WWW: <http://www.oskole.sk/?id_cat=2020&clanok=17556>.

KOVÁČOVÁ, D. *Diplovová práca: Sebahodnotenie a rizikové správanie v adolescencii*. [online]. 2008 [cit 2011-11-19]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/108934/ff_m/diplomova_praca_-_denisa_kovacova.pdf>.

MATUCHOVÁ, V. *Bakalárska práca : Voľný čas a jeho vplyv na rozvoj osobnosti jednotlivca*. [online]. 2007 [cit 2011-11-09]. Dostupné na WWW: <http://www.sspa.sk/docs/documents/pdf/Veronika_MatuchovaVolny_cas_a_jeho_vplyv_na_rozvoj_osobnosti_jednotlivca.pdf>.

Sociálne učenie. [online]. 2007 [cit 2011-12-02]. Dostupné na WWW: <<http://referaty.aktuality.sk/socialne-ucenie/referat-13805>>.

Socializácia osobnosti. [online]. [cit 2012-01-02]. Dostupné na WWW: <http://www2.statpedu.sk/buxus/spu/01_SOCIALIZ_CIA_OSOBNOSTI_PDF/01.U_ebn_texty.pdf>.

Sociálne poznávanie. [online]. [cit 2012-01-02]. Dostupné na WWW: <www.madaras.szm.com/PaPZ/socialne_poznavanie.doc>.

Status. [online]. [cit 2011-11-20]. Dostupné na WWW: <http://www.rozvojovevzdelavanie.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=419:status&catid=21:pojmy&Itemid=161>.

Špeciálna pedagogika. [online]. [cit 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.ti.rafael.sk/skripta/D-Specialnapedagogika.doc>>.

ŠTURÁK, P. *Výchovné činitele rozvoja osobnosti*. [online]. [cit 2012-02-02]. Dostupné na WWW: <http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_vychovne_cinitele.pdf>.

Úvod do psychológie. [online]. 2010 [cit 2011-11-14]. Dostupné na WWW:
<<http://sinister-death.blog.cz/rubrika/psychology-and-sociology->>.

VERBOVSKÁ, J. Vybrané problémy aplikovanej sociálnej psychológie. [online]. 2006 [cit 2011-12-23]. Dostupné na WWW:
<<http://www.mcpo.sk/downloads/Publikacie/Ostatne/OSPSY200601.f>>.

Všeobecná psychológia. [online]. 2010 [cit 2011-10-04]. Dostupné na WWW:
<http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Kubani5/pdf_doc/4.pdf>.

Všeobecná psychológia. [online]. [cit 2012-01-13]. Dostupné na WWW:
<http://www.psabuba.sk/files/file/V%C5%A1eobecn%C3%A1_psychol%C3%B3gia_spz_%20prv%C3%A1_%C4%8Das%C5%A5.pdf>.

Vybrané kapitoly zo sociológie [online]. 2010 [cit 2011-10-04]. Dostupné na WWW:
<http://www.mtf.stuba.sk/docs//doc/Informacie_o/rozvoj_SF_EU/Modul3.pdf>.

Vývinová psychológia. [online]. 2008 [cit 2011-11-06]. Dostupné na WWW:
<<http://www.archa-banovce.sk/news/36-odborne-clanky/53-vyvinova-psychologia.html>>.

Vývinová psychológia. [online]. [cit 2011-11-18]. Dostupné na WWW:
<http://www.kapitula.sk/files/usr013/vyvin_psych.pdf>.

ZIGOVÁ, K. *Determinanty sociálnej podmienenosti*. 2011 [cit 2011-11-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.e-mikroregiony.sk/2011/09/determinanty-socialnej-podmienenosti/>>.

ZOZNAM TABULIEK, GRAFOV A SKRATIEK

Zoznam tabuliek

Tab. 1	Rozdelenie priebehu socializácie na fázy.....	16
Tab. 2	Sociálna rola, pozícia a status.....	23
Tab. 3	Socializačné činitele podľa výskumu Jurovského.....	28
Tab. 4	Rozdelenie respondentov podľa pohlavia.....	50
Tab. 5	Rozdelenie respondentov podľa veku.....	50

Zoznam grafov

Graf č. 1	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 1.....	51
Graf č. 2	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 2.....	53
Graf č. 3	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 3.....	54
Graf č. 4	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 4.....	55
Graf č. 5	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 5.....	56
Graf č. 6	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 6.....	57
Graf č. 7	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 7.....	58
Graf č. 8	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 8.....	59
Graf č. 9	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 9.....	61
Graf č. 10	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 10.....	62
Graf č. 11	Grafické znázornenie výsledkov - otázka č. 11.....	63

Zoznam skratiek

atd. - a tak ďalej

apod. – a podobne

t.j. – to jest, to znamená

resp. - prípadne, eventuálne

PRÍLOHA

DOTAZNÍK

Chceli by sme Vás požiadať o stanovisko k otázkam nášho anonymného dotazníka. Získané informácie budú použité pre vypracovanie diplomovej práce, ktorá sa viaže k téme „ Socializácia a vývin osobnosti.“ Pri každej otázke, označte odpoveď, ktorá Vám najviac vyhovuje. Prosím, odpovedajte na nasledujúce otázky úprimne a pravdivo.

Vek:

Pohlavie: a, žena b, muž

1. Podľa štruktúry delíme rodinu na úplnú, neúplnú, druhotne vytvorenú a viacgeneračnú? Označte do ktorej patríte Vy.

a, *do úplnej rodiny* (tvoria ju otec, matka, dieťa či deti)

b, *do neúplnej rodiny* (dieťa a jeden rodič, druhý rodič chýba)

c, *do druhotne vytvorenej rodiny* (po rozvode, úmrtí jedného rodiča)

d, *do viacgeneračnej rodiny* (niekoľko generácií v jednej domácnosti)

2. Pomocou dotazníku funkčnosti rodiny (Dunovský 1987) sa rodina delí na štyri skupiny. Zakrúžkujte skupinu, ktorá Vám najviac pripomína a charakterizuje tú Vašu.

a, *Funkčná rodina* (neklinická, harmonická rodina, kde je zaistený dobrý a zdravý vývoj dieťaťa)

b, *Problémová rodina* (objavujú sa poruchy niektorých funkcií, ale vážnejšie neohrozujú rodinný systém ani vývoj dieťaťa)

c, *Dysfunkčná rodina* (v tejto rodine sa objavujú také poruchy, ktoré bezprostredne ohrozujú a poškodzujú rodinu a obzvlášť zdravý vývoj dieťaťa)

d, *Afunkčná rodina* (rodina úplne zlyháva v plnení svojho poslania a závažne škodí dieťaťu)

3. Existuje niekoľko výchovných štýlov. Zakrúžkujte, ktorý výchovný štýl prevláda vo vašej rodine.

a, *Autoritársky rodičovský štýl* (presadzovanie autority, neakceptácia potrieb dieťaťa, odmietanie výchovy, neprimerané tresty, nechota povzbudení, rozkazy a zákazy zo strany rodiča)

b, *Zhovievavý rodičovský štýl* (akceptácia dieťaťa a jeho potrieb, nízka miera požiadaviek, veľa slobody, kamarátsky vzťah rodič – dieťa)

c, *Zanedbávajúci rodičovský štýl* (vyznačuje sa prílišnou zamestnanosťou rodičov, či už v práci alebo svojimi činnosťami. Nezúčastňujú sa na

živote detí, neprejavujú záujem o ich svet, málo si všímajú ich názory alebo city)

d, Demokratický rodičovský štýl (rodič akceptuje dieťa, jeho potreby, požiadavky a záujmy a pôsobí na neho prirodzenou autoritou)

4. Koho pokladáte za prirodzenú autoritu v rodine, kto je vzorom v rodine?

a, mamu

b, otca

c, starého rodiča

d, súrodenca

e, iného (koho?).....

5. Podporovali/jú rodičia vaše záujmy, záľuby, mimoriadne schopnosti?

a, áno, vodili ma na rôzne krúžky, ich snaha o môj osobnostný rast trvá doteraz

b, ani nie, kým oni pracovali ja som bol s kamarátmi

c, nie, ja som na žiadne krúžky nechodil/la, lebo ma nezaujímali

6. Trávite voľný čas s rodinou?

a, áno, trávim s nimi voľný čas

b, ani nie, voľný čas trávim s kamarátmi alebo pri počítači

c, zúčastňujem sa na rodinných oslavách, lebo sa to patrí a vyžadujú to odo mňa

d, zo svojou rodinou voľný čas vôbec netrávim

7. Ako často sa u Vás doma vyskytujú konflikty?

a, veľmi často

b, často

c, málokedy

d, vôbec

8. Z akého dôvodu u Vás doma vyskytujú najčastejšie konflikty?

a, kvôli financiám

b, kvôli môjmu správaniu, pretože rodičia nerešpektujú moje súkromie, kamarátov a moje názory

c, kvôli správaniu môjho otca, mamy

d, konflikty sa u nás nevyskytujú vôbec

e, kvôli inému (čomu?).....

9. Aký typ trestu sa u Vás preferuje?

a, bitka

b, domáce väzenie

c, nemôžem byť pri počítači

d, krik

e, domáce práce

f, tichá domácnosť

g, iné (čo?).....

10. Čo si vážiš na svojich rodičoch?

a, že stále pri mne stoja

b, že ma vychovávajú, živia ma, usilujú sa o môj osobnostný aj profesionálny rast

c, na svojich rodičov si nič nevážim

11. Čo by sa malo utužiť podľa Vás vo vašej rodine?

a, privítal/la by som keby sme viac komunikovali

b, privítal/la by som menej hádok a viac rešpektu

c, chcel/la by som s rodičmi tráviť viac času

d, iné (čo?).....

Za vyplnenie dotazníka veľmi pekne ďakujem.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora:	Brigita Nagyová
Obor:	Andragogika
Forma štúdia:	kombinovaná
Názov práce:	Socializácia a vývin osobnosti
Rok:	2012
Počet strán bez príloh:	66
Celkový počet strán príloh:	3
Počet bibliografických odkazov:	34
Počet internetových zdrojov:	19
Vedúci práce:	PhDr. Eva Živčicová, PhD.